ମୃଗୟା ।

(ସିନ୍ଧୁତଥ ନାଟକ)

କବିଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀ କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ

ଓ

ପ୍ରକାଶିତ—

ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଷ୍ଟେଟସ୍ଥ ଶ୍ରୀମାନ୍ ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଦେଓ

ବାହାଦୂରଙ୍କ ଶୁଭ ତିଳକଲଗ୍ନ ଉପଲକ୍ଷେ

ଅଭିନୀତ

ପ୍ରଥମ ଅଭିନୟ ରଜନୀ ତା ୩୦।୩।୧୯୨୬ ବାରିପଦା ।

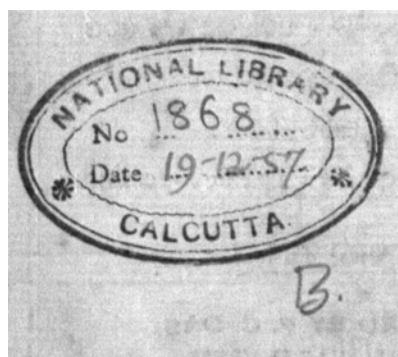
ଅଭିନବ ସଂସ୍କରଣ ।

PRINTED BY P. C. DAS,
AT THE SHAKTI PRESS,

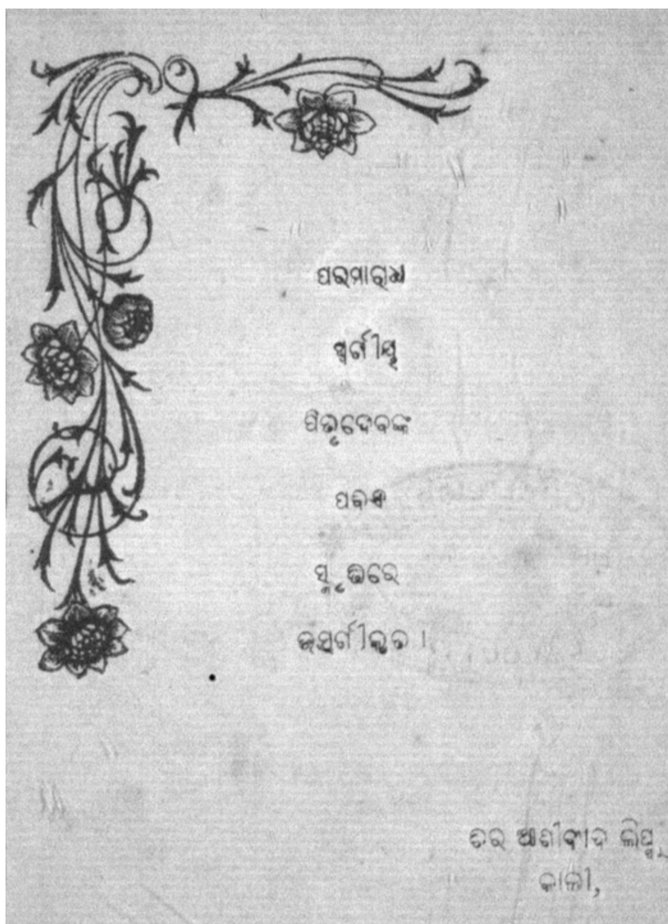
PURI.

The 1st June 1927.

ମୂଲ୍ୟ ଦଶଅଣା ।

NATIONAL LIBRARY
No 1868
Date 19-12-57
CALCUTTA
B.

ପରମାରାଧ୍ୟ

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ

ପିତୃଦେବଙ୍କ

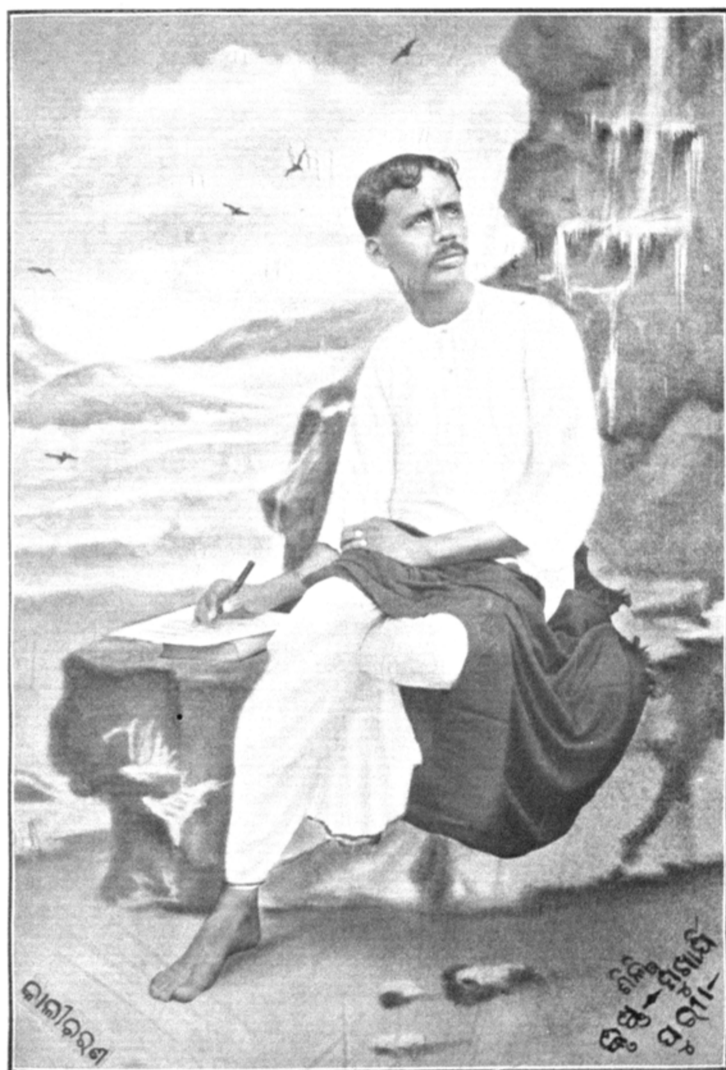
ପବିତ୍ର

ସ୍ମୃତିରେ

ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ।

ତବ ଆଶୀର୍ବାଦ ଲିପ୍ସୁ,

କାଳୀ,

କାଳୀଚରଣ

ନିବେଦନ ।

—○*○—

ମୃଗୟା—ଦଶରଥଙ୍କର ନୈଶ ମୃଗୟା ବା ବାଳକ ସିନ୍ଧୁବଧ । ନାଟକଟି ପ୍ରଥମେ ବାରିପଦାରେ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠରାୟ ସାହେବଙ୍କ ଦଳରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା । ସଂପ୍ରତି ସାମାନ୍ୟ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହ ନାଟକଖଣ୍ଡି ଉତ୍କଳର କାବ୍ୟ ନାଟକସ୍ନେହୀମାନଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲି । ଇତିପୂର୍ବେ 'ଶକୁନ୍ତଳା' ନାଟକ ବାହାରି ଯାଇଛି । ତହିଁରେ ଭାବରଙ୍ଗୀ ପ୍ରଦର୍ଶନ କାର୍ଯ୍ୟାଂଶରେ କଠିନ ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ପ୍ରବୀଣ ଚିତ୍ରକର ହାତରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଯେ ଅତି ସୁନ୍ଦରଭାବେ ଫୁଟି ଉଠିବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମୁଁ ଶୁଣିପାରିଛି କେତେକେ 'ଶକୁନ୍ତଳା' ଦେଖି ଅଭିନୀତ କରାଇବାକୁ ଶଙ୍କିତ, ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟତଃ ବା ଫଳତଃ ତାହାନୁହେ । ସାମାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳବତ ହେବ କିନ୍ତୁ ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ତଥା କଥିତ ନାଟକ ଦଳର 'ଲୀଳା' ପରି ହେଲେ ଅବଶ୍ୟ ସେମାନେ 'ଶକୁନ୍ତଳା' ଅଭିନୀତ କରିବାକୁ ଯାଇ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ହେବେ । ଏଥିରେ ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ "ମୃଗୟା" ଭିନ୍ନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଗଢା । ଅଳ୍ପବୟସ୍କ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବାଳକ ଏହାର ଅଭିନୟ ଦେଖାଇ ଲୋକମନୋରଞ୍ଜନ କରିପାରି ଥିଲେ । ଖଣ୍ଡେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ରାଗରାଗିଣୀ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଆଉଗୁଡ଼ିକ ଅତି ସହଜ । କୃତଜ୍ଞତା ସହିତ ଜଣାଉଅଛି ଯେ ଏ ନାଟକ ଲେଖାଲାଗି ଅଳ୍ପସ୍ଥଳରେ ମୁଁ ବଙ୍ଗଳା ସିନ୍ଧୁବଧ ନାଟକକାରଙ୍କର ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରିଅଛି । ଇତି ।

ବିନୀତ

ଲେଖକ—

—*—

କୁଶୀଲବଗଣ—

ଅନ୍ଧମୁନି

ଦଶରଥ

ବିଦୂଷକ

ନାରଦ

ଋଷିପୁତ୍ର-ସିନ୍ଧୁ

କଞ୍ଚୁକୀ

ସ୍ତ୍ରୀ—

ମୁନିପତ୍ନୀ

ମାୟା

କୌଶଲ୍ୟା

କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ସଖୀଗଣ

———

ପ୍ରସ୍ତାବନା ।

ଦୃଶ୍ୟ— ପର୍ବତମାଳା ଶୋଭିତ ବନସ୍ଥଳୀ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।

ଏକ କୋଣରେ ମାୟା—

ଗୀତ,

ମାୟାର ପାଶେ ଛନ୍ନ ଜଗତ

ମ, ର, ଛ ।

ସବୁ ମାୟା, ଯାର କାୟା, ଖାଲି ଛାୟା,
ନାହିଁ ସରତ ॥ ୦ ॥
ଦାର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ସବୁ ମାୟା,
ପୁଣି ସୁଖ ଦୁଃଖ ଖେଳ ଛାୟା,
ସୁରୂପ, କୁରୂପ ଯାହା ସଂସାରେ ଦେଖ,
ସବୁ ଖାଲି ମୋହରି କାୟା ।
ମାୟା ଖେଳା, ମାୟା ମେଳା,
ଚଉଦିଗେ ନୟନେ ଦେଖ ନିରତ ।

——•*○——

ମୃଗୟା ।

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମଦୃଶ୍ୟ—(ଉଦ୍ୟାନ)

(ଦଶରଥ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ ।)

ଦଶ—ସୁନ୍ଦର ପଦାର୍ଥସଙ୍ଗେ ମଧୁର ମିଳନ ନୋହିଲେ, ଜଗତ ସୁନ୍ଦର ଦିଶନ୍ତା କାହିଁକି ? ଚନ୍ଦ୍ରରେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ମଧୁର କିରଣ ନଥିଲେ, ବସନ୍ତରେ ମଧୁର ମଳୟ ନଥିଲେ, ଜଗତ ମାତିଉଠନ୍ତା କାହିଁକି ? କି ସୁନ୍ଦର ଏ ଉଦ୍ୟାନର ଦୃଶ୍ୟ; କି ସୁନ୍ଦର ଏ ବଧୂଲିର ହାସ୍ୟ; ଫୁଲମୁଖି ପ୍ରତ୍ୟେକବାର ଚୁମ୍ବନ କରେ ! କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ପୃଥିବୀର ସାରା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଲୁଟିନିଏ !

(ବିଦୂଷକ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ।)

ବିଦୂ—କାହିଁ ମହାରାଜ !

ଦଶ—କଣ, କ'ଣ କହୁଛ ସଖା ?

ବିଦୂ—ଲୁଟହେବ ପର ? ଶୁଣିକରି ଦଉଡ଼ି ଆସିଛି ଯେ ?

ଦଶ—କାହିଁକି ସଖା ? ଉଦ୍ୟାନରେ ନାନା ପ୍ରକାର ତରୁଲତା ରହିଛି, ସମସ୍ତ ଫଳ ଭରା । ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ଉଦର ପୂରଣ କର ।

ବିଦୂ—ରାଜବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଳୟଙ୍କରୀ; ଏପରି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ନ ଥିଲେ ରାଜା କାହିଁକି ?

(ଗମ୍ଭୀର ମୁଖରେ ଅନାଇଁ ରହିଲେ ।)

ଦଶ—କିପରି ?

ବଟୁ—ଏଇ ସାମାନ୍ୟ କଥାଟା ବୁଝିବାକୁ ବାକି ରହିଗଲା ? ଉଦ୍ୟାନରେ ତ ସର୍ବଦା ଆମ୍ଭର ସଞ୍ଚରଣ ଅଧିକାର, ତେବେ ଆପଣଙ୍କୁ–ଜଣାଇବାର ବିଶେଷ ଅଭିପ୍ରାୟ ?

ଦଶ—ଚିନ୍ତାନାହିଁ ସଖା, ଆମ୍ଭେ ଆଜ ସରଯୂ ତଟର ନିବିଡ଼ କାନନକୁ ମୃଗୟା ନିମିତ୍ତ ଯିବୁଁ । ମୃଗ ମାଂସରେ ତୁମ୍ଭର ଆଶା ପୂରଣ କରିବୁଁ ।

ବଟୁ—ମହାରାଜାଙ୍କର ଜୟ ହେଉ । ତେବେ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତୁ ମହାରାଜ ! ବ୍ରାହ୍ମଣୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ଦେବି ।

(କୋମଳ କଣ୍ଠରେ) ମୃଗନୟନି ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଗୋ,
ମାନମୟି ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧିକେ,
ମୃଗନେବ ଘେନ
ନେବ ତୋର ଦେବ ଯୋଡ଼ି,
ମାଂସ ହେବ ମୋ ଉଦର ପ୍ରିୟ ।

(ହସି ହସି) କି ମହାରାଜ ! ପ୍ରସ୍ତାବ ମନ୍ଦ ନୁହେଁ ତ ?

ଦଶ—(ହସି) ବେଶ, ବେଶ, ଉତ୍ତମ ପ୍ରସ୍ତାବ । ତେବେ ସଖା, ଆଉ ଅଧିକ ସମୟ ନାହିଁ, ଚାଲ ଅସ୍ତ୍ରାଗାରକୁ ଯାଇ ଭଲ ଭଲ ଶର ବାଛି ନେବା । ବହୁଦିନୁ ମୃଗୟାର ଆଶା କରୁଛି । ଆଜ ଅନ୍ଧକାରରେ ମୃଗୟା କରିବି । ଶବ୍ଦ-ଭେଦୀ ମୋର ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ର । ସେହି ଶର ବଳରେ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ ବିନାଶକରି ମନର ଆଶା–ମେଣ୍ଟାଇ ନେବି, ଚାଲ, ଆଉ ବିଳମ୍ବ କରନାହିଁ ।

ବଟୁ—(ଭାବିଲାପରି) ଅଳ୍ପ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ମହାରାଜ !

ଦଶ—ଅଉ ପୁଣି କାହିଁକି ?

ବିଦୂ—ମହାରାଜ ! ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଦେଖାଇଥିମନ୍ତୁ ଜଗତ । ଅପଣତ ବନକୁ ଯିବେ, ମୁଁ ରହିବି କିପରି ?

ଦଶ—ଆଫ୍ୟାଯ୍ମିତ ହେଲ ସଖା, ତୁମ୍ଭର ମୋ ପ୍ରତି ଅଗାଧ ପ୍ରେମ ! (ହସିଲେ ।)

ବିଦୂ—ଶକ୍ତି ନାହିଁ ମହାରାଜ ! ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ନୋଇଲେ ଏଇ ବୁକ ପଇତା ଲମ୍ବିତ, ଦୀର୍ଘ ପଞ୍ଜର ଶୋଭିତ ହୃଦୟ ଚିରି ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତି ମହାରାଜାଙ୍କୁ ମୁଁ କେତେ ଆଦର କରେ । ଏ ଭିତରେ କେତେ ପ୍ରେମ, କେତେ ଅଦର, ନାଭି ନାଭି ମହାରାଜଙ୍କ ଲାଗି କଲହ କରୁଛନ୍ତି । ସାକ୍ଷୀ ତାର,-ମୋର ଏଇ ପର-ହୃଦୟ-ଦର୍ଶୀ-ଇନ୍ଦ୍ରିବର-ନୟନ—ଯୁଗଳ ! (ସ୍ୱଗତ) ଅଉ ସାକ୍ଷୀ ତାର ଏଇ ଜଠର ଜ୍ୱାଳା । ନୋହିଲେ କି ଆଦର କରି ଭଲପାଏ ? ରାଜା ନାଗପାପ, ତା'ର ଆଦର କରେ କିଏ ? ଗଣ୍ଡନାହିଁ ଯାହାର, ପେଟ ପୋଡ଼େ ଯାହାର ।

ରାଜାର ପୀରତି ବାଲିର ବନ୍ଧ,
ଦଣ୍ଡକେ କୋରଡ଼ା ଦଣ୍ଡକେ ଚନ୍ଦ ।

ମହା ମୂର୍ଖ ନୋହିଲେ, ରାଜାକୁ ବନ୍ଧୁପଣରେ ଭୋଳ ଅନ୍ଧ ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମହାରାଜ, ଏଇତ ପ୍ରାୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା । ତେବେ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ?

ଦଶ—ନା ସଖା, ଏଇ ଦେଖ, ପଶ୍ଚିମ ଗଗନ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଶୋଭା ଧରିଲାଣି । ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ରଜନୀ ସୁନ୍ଦର ତାରକା ଚୁମୁକି ଖଚିତ ଘନଘୋର କୃଷ୍ଣଶାଢୀ ପିନ୍ଧି ଶିଶିର ସ୍ନାତରେ ଅବନତମୁଖ

ଯାତ୍ରା କରିବ । ଯାଅ ସଖା, ତୁମେ ଯାଇ ସାରଥୀଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦଦିଅ । ରଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁ, ମୁଁ ଅସ୍ତ୍ରାଗାରକୁ ଯାଏଁ ।

ବଟୁ—(ସ୍ୱଗତ) ତେବେ ଗୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ଚନ୍ଦ୍ରା ହୃଦ ମୋର, ଦେଖିବ ତୋର ଗର୍ବ । ହରିଣର ନୟନ ସଙ୍ଗେ ମିଳାଇବ ତୋର ନୟନ ଯୁଗଳ ।

ରାଜା—ଧନ୍ୟ ତୁଅ ସଖା ! ମୃଗୟାରୁ ଫେରିଲେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାଲ, (ଅଗ୍ରସର ହେଲେ)

ବଟୁ—ତେତେବେଳେ ତ ପେଟର ଚନ୍ତା ମହାରାଜ ! ଯାହା କରିବାର ଆଗରୁ କରିନିଏଁ । (ଦଶରଥଙ୍କପଛେ୨ ଗଲେ)

୨ୟ ଦୃଶ୍ୟ—ଅଳକ ନନ୍ଦକ ପଥ (ବୃଦ୍ଧ କଞ୍ଚୁକୀ ପ୍ରବେଶ)

କଞ୍ଚୁକୀ—ବୁଢା ହେଲେ ଆଖି କାନ କେହି ଅଧୀନରେ ରହନ୍ତି ନାହିଁ । ଦଣ୍ଡିକାଠି ମହରା ହେଲ । ଏବେ ଆଖିକି ହଲ ଦିଶୁନାହିଁ । କାନକୁ ତ ଯମା ଶୁଭୁନାହିଁ ।

ବଟୁ—(ପ୍ରବେଶ ହୋଇ) ବାବା, ଶକତ ଜଲ୍ଦି ହାଲୁଚେ ପଢ଼ୁଛୁ । ରାଜା କହିଲେ ରଥପାଇଁ ସାରଥିଙ୍କ ଡାକିବ । ଶିକାର କରିବାକୁ ଯିବେ । ମୁଁ ହେଲେ ଆଗରୁ ବନ ରହନ୍ତି । ଶିକାରରେ ଏମିତ ଜଲ୍ଦି ତ ମିଳିବେ ନାହିଁ । ଅଜ ଭାଗ୍ୟରେ କଣ ଅଛି ଜଣାନାହିଁ । ଏଙ୍କ ପ୍ରଥମେ ଏ ଅମଙ୍ଗଳ ମୁହଁ ଦେଖାପଡ଼ିଲଣି ତ !

କଞ୍ଚୁକୀ—(ପଛକୁ ଫେରିଚାହିଁ) ଏଁ ? କିଏ ? କ'ଣ କହୁଛ ?

ବଟୁ—ରକ୍ଷାକର ବାବା !

କଷ୍ଟୁ—ହଁ ଯିବା ? ମୋତେ ପଚାରୁଛ ନା ? ମୁଁ କା ? ହଁ, ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ତୁଳସୀ ଦବାକୁ ଯିବ ।

ବନ୍ଧୁ—(ଉଚ୍ଚେ) ବୋଉଲ କୋଉଆଡେ ଯାଇଥିଲେ ?

କଷ୍ଟୁ—କାଲି ! ହଁ, ପାଞ୍ଚଟଙ୍କାରେ କିଣିଲ । (କାନେଇକରି ଶୁହଁଲେ)

ବନ୍ଧୁ—ଓଃ, ଆସ୍ଥ ହଇରାଣ ହେଲିଗଲ (ବଡ ପାଟିରେ) କୁଆଡେ ବାହାରି ଛନ୍ତ ଏକୁଟିଆ ।

କଷ୍ଟୁ—ହଁ, ବାବା, କୁଆ କୁଆ, ଦାନ୍ତନାଇ, ଦାନ୍ତନାଇ !

ବନ୍ଧୁ—ଦାଢା ଏଠି ଜଳୁଟିଏ ।

କଷ୍ଟୁ—କ'ଣଟିଏ ? ହଁ ଝଣ୍ଡି ଗଛଟିଏ । ତୁମେ ଏତେକଥା କେଉଁଠୁ ଜାଣିଲ ବାବା ? କାଲତ ବାହୁସିଂ କିଣିଛୁ ।

ବନ୍ଧୁ—ନା, ନା, ତା କହୁନାହିଁ, ଖାଇଲେଣି ?

କଷ୍ଟୁ—ହଁ, ଘରକୁ ଆଣିଲଣି, କାଲଠୁଁ ।

ବନ୍ଧୁ—ଭଗବାନ୍ ! ଓଃ, କ ଅଭୁଆରେ ପଡ଼ିଲ । ସାରଥିକ ଦେଖିଥିଲେ ।

କଷ୍ଟୁ—ଏଁ ।

ବନ୍ଧୁ—(ଉଚ୍ଚେ) ସାରଥୀ, ସାରଥୀ ?

କଷ୍ଟୁ—(ହସି) ହାତ ? ହାତୀ ନୁହେଁମ ଭଲ୍ଲୁ ! ମୁଁ କାଲିବୋଲି କ ତୁମେ କାଲି ? ମୁଁ ହାତୀ କିଣିବ କାହିଁ ? ପାଞ୍ଚଟଙ୍କାରେ କ ହାତୀ ମିଳେ ? ହାତୀନୁହେଁ, ମୋତେ ପଚାରୁଛ ହାତୀ ? ହାତୀ ? ହାତୀ ନୁହେଁ ବାଛୁରୀ ! ବା ବ., ବୁଢା ହେବେ ସେମିତ କାନକୁ ଶୁଭେନାହିଁ ଏଇଥି ପାଇଁ ତୁମେ ପରିହାସ କରୁଛ ? ହଁ, ହଁ, ତୁମେ ବ ଦିନେ ଏଇଦଶା ହେବିଗିବ ଯେ, ଯା ଯା, ମୁଁ ଯାଉଛୁ । ସଞ୍ଜ ହୋଇଯିବ, ପରସାଦ ପତର ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ଦେବ ।

ବିଦୂ—ହଉ, ହଉ, ମୁଁ ତେବେ ଯାଉଛି ।

କଞ୍ଚୁକୀ—ହିଁ ସବୁଦିନ, ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରୁଛୁ, ବେଗେ କେମିତ ରାଜାଙ୍କର ପୁଅ ହେବ । ଯାଏଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବିଦୂ—ଉଲ୍ଲତ ଆଉ ଜଗତରେ ନଥାନ୍ତି । ଭଲ ପାଖେ ପାଖେ ମନ୍ଦ । ଚନ୍ଦ୍ରଟି ଯେମିତ ସୁନ୍ଦର ସେମିତ ତା ଦିହରେ କଳଙ୍କ ଚିହ୍ନ ରହିଛି । ରାଜାଘରେ ଏତେ ଭଲ୨ ଚାକର ଥାଉ ଥାଉ ଗୋଟେ ଦିଠା କୋଡି ହୁଣ୍ଡା ନଥିବେ କାହିଁକି ? ରାଜା ଗୋଜା ଖାଇ ପିଇ, ଆଉ କି କାମ ? ପୋଷିଛନ୍ତି ଗୋଟେ କାଲୁ । ରାଜାର ବା କିଦୋଷ ? ସେ କି ଦେଖୁ-ଛନ୍ତି ? ହୁଣ୍ଡା ଯେତେକ ଅମେ ତାଙ୍କର ଖିଜମତଦାର । ଅମେ ସବୁତ ଏକଥା ତାଙ୍କ କାନକୁ ନେବା ଉଚିତ । (ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁଲେ ।) ଏ କିଏ ? ସାରଥୀତ (କଉପାଟିରେ) ଓ ସାରଥୀ ? ଏ-ସା-ର-ଥୀ-। ଏଁ ଏଁ ଏଁ ଥି । ବା ବା କପାଳଗୁଣେ ଏବି କି କାଳୀ ହେଲା ? ଯାଏଁ, ଚାବୁକ ସର୍ଓ୍ୟାର ଘୋଡାଇ ଅମ୍ଭେମାନେ, ନ ଦଉଡ଼ ଗଡ଼ କାଇଁ ? ଦେ ଦୌଡ଼ । ଦେ ଦୌଡ଼ । (ଶୀଘ୍ରପ୍ରସ୍ଥାନ)

—❊:○:❊—

ତୃତୀୟ, ଦୃଶ୍ୟ ।—(ଅଳନ୍ଦ) ।

କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ସେବକ ସଖୀମାନେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ।

ସଖୀଗଣ— (ଗୀତ ଓ ନାଚ)

ପ୍ରେମ ଯଦି ସହ ଶିଖିବୁ ନଗାନା । ।
ମାନବ ଜାଣେ କି ତା ?
ପ୍ରେମ ଛବି ପ୍ରେମ ରବି,
ଜାଣେ ପଞ୍ଚ ସବିତା ।

ପ୍ରେମେ କୁମୁଦ ହସଇ—
ପ୍ରେମ ଲହରୀ ତାଳେ;
ଦୂରେ ହିଜଣ, ତେବେକେ ଜୀବନ
ନାଚଇ ପ୍ରେମ ପବନେ;
ଅଧିକ ଅନ୍ଧାର ଅଧିକ ଆଲୁଅ,—
କୁମୁଦିନୀ ଦେଖନ୍ତା ।
ଚହିଁ ରହେ ବନନ୍ତା ।
ପ୍ରେମ ମାଗି, ପ୍ରତ୍ୟାଶୀ କୁମୁଦ, ପଙ୍କ ଗଗନେ ଚହିଁ,
ପାଖୁଡ଼ା ମେଲାଇ, ସବୁତକ ମଧୁ; ଲୁଚାଇ କୁଛାଇ ନଏ;
ପ୍ରେମଟିଇ ଏକା, ଜୀବନ ଜୀବନା, ପ୍ରେମିକ ଜାଣଇତା ।

—୦✱୦—

କୌଶଲ୍ୟା—ସେକଥା କହୁନାହିଁ ସଖି । ଜଗତର ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରେମକରି ଜାଣେବୋଲି କହିଲେ ତାସଙ୍ଗେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କହିହେଲା । ମିଛକଥା, ଏଇ ବୁଝ ସହି, ରବି ଯଦି କୁମୁଦକୁ ପ୍ରାଣଭରି ପ୍ରେମ ଦେଇଥାନ୍ତା ତେବେ ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତା କାହିଁକି ? ସଞ୍ଜ ହୋଇଗଲେ କୁମୁଦର ଆଉ ସେ ସୁଖ ଥାଏକି ? ସେକଥା, ସେ ଛଳନାତ ମହାରାଜଙ୍କୁ ଜଣାନାହିଁ ।

୧ମ ସଖୀ—ସହି; ତୁମର ମନକଥା ଶୁଣିବାକୁ ସେମିତ ଗୋଟେ ଗୀତ ଗାଇ ଦେଇଥିଲୁଁ ନା । ବିଧାତା ତିହିଁଙ୍କୁ ସମାନ କରି ଗଢି ଜଗତକୁ ପଠାଇ ଦେଇଛି, ଆଉ ସେ ଖେଳ ଦେଖି, ଭାଗ୍ୟବଶ ତୁମ୍ଭର ଏହି, ଆମେ ସଖୀମାନେ (ଅନ୍ୟପ୍ରତି) କହିଁ କଗୋ ?

୨ୟ—ଏକଥାରେ ଅଉପଦେ କହିବାକୁ ବାଟନାହିଁ ।

୧ମ—(କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ମୁଖ ଫେରାଇ) ଏଣେ ଅନା; ଅନା, ଅନା, ଅନେ-
ମାଳେ ଶୁଖିଯାଉଛନ୍ତି । ଏଥର ସହ ତୋର କର୍ମ୍ମ ଭୁଲ ।

(ହସି ଗିତଗାଇଲେ)

ରଖିଥା' ସହ ନାୟୁନ କଣ୍ଠାରି ପକାଡ଼ି ।
ଆସିଲେ ଗୋ ଗୁଣମଣି,
ଅଭିମାନ ମନେଗୁଣି, ଦେବୁଛି ଗୋ ଥରେ ଅକାଣ୍ଡ !

ଜଣେ(ରାଣୀଙ୍କୁ ଠାଣିଧରି)—ସହ ସହ, ମୋର ପଦେ ଶୁଣ ।

ପଡ଼ିବୁ ନାହିଁଟି ପ୍ରୀତି ପାଲରେ ଧରା ।
ଭୁଲିଯିବୁ ନାହିଁ ଦେଖି କେତକୀ ଝରା ।

ଅନ୍ୟଜଣେ—ଏ, ମୋର ପଦେ, ମୋର ପଦେ ।

ଧିରେ ଶ୍ରେରି କରି
ମନ ଶ୍ରେରି କରି
ମାର ଶାଣ କରି
(ନାୟୁନ କଣ୍ଠାରି)
(ଛଲାଇ) (ଆରେ) ନାୟୁନ କଣ୍ଠାରି ।

(ପକ୍ଷିଗଣ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କୌଶଲ୍ୟା—ଉଃ, କାହା ଜ୍ୱାଳାରେ ଯୋଡ଼ମରିବ । (ଚମକି) ହେଇଚ ! ସତେ ମହାରାଜତ !

ଦଶରଥ—(ପ୍ରବେଶହୋଇ) ପ୍ରିୟେ, ବଡ ଚଞ୍ଚଳ ଥିଲପରି ଲାଗୁଛ । କଥା କ'ଣ ?

କୌଶ—ନାଁ କିଛି ନୁହେଁ ମହାରାଜ ! (ଚମକି ଗୃହେଁ) ଏ, ଅସମୟରେ ଏକେଣ କାହିଁକି ମହାରାଜ ? ସମ୍ମୁଖରେ ସୁଖ-ନଶାର ସହଚରୀ ମଧୁର

ସନ୍ଧ୍ୟା, ଅନ୍ଧାର ଆଲୋକର ବଧିବଦ୍ଧତ ବିବାଦ ଲାଗି ଯେପରି ପଶୁ ପକ୍ଷୀ, ଆଗ୍ରହରେ ଶବ୍ଦ କରି କରି ଏଣେ ତେଣେ ଧାଉଁଛନ୍ତି । ସନ୍ଧ୍ୟା ତାରା ପ୍ରଣୟୀର ପଥ ଚାହିଁ ସାଗରର ନୀଳଜଳ–ଦର୍ପଣରେ ମୁଖ ଦେଖି ନିଜ ନିଜର ବେଶ ରଚନାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଏ ମଧୁର ସମୟରେ ଆପଣ ଏବେଶରେ କାହିଁକି ? ମହାରାଜ, ଏସମୟରେ କୁଆଡ଼େ ଯିବେ ?

ଦଶରଥ—ମୃଗୟା ଲାଗି ଯିବାର ଇଚ୍ଛା କରିଛୁ, ପ୍ରିୟେ ! (ଆଦର କରି କହିଲେ)

କୌଶଲ୍ୟା—ମୃଗୟା !

ଦଶରଥ—ହଁ, ପ୍ରିୟେ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲ କାହିଁକି ?

କୌଶଲ୍ୟା—ହେଲି ମହାରାଜଙ୍କର ସମୟ ବିବେଚନା ଦେଖି । ଘୂରିଆନ୍ତେ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ । ରଜନୀର ଘୋର ଅନ୍ଧକାର, ବନପଥ କଣ୍ଟକାକୀର୍ଣ୍ଣ, ତହିଁରେ ବର୍ଷାକାଳ, ମେଘର ଘୋର ଗର୍ଜନ; ଥରେ ଥରେ ଚପଳା ଆଲୋକ ଚମକ ରେଖା ନିବିଡ ନିଶାର ଅନ୍ଧକାର ଆହୁରି ଶତ ଗୁଣ ବର୍ଦ୍ଧିତ କରି ଦିଏ । ଏ ଅକାଳ ମୃଗୟାର ଇଚ୍ଛା ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ, ମହାରାଜ ।

ଦଶରଥ—(ହସି) ଅକାଳ ! ଭରୁନାରି, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲ ? ସର୍ବିୟର କାଳା–କାଳ ବିବେଚନା ଶୁଣି ମୁଁ ଆହୁରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ପ୍ରିୟେ ! ବିଶେଷତଃ ମୁଁ ରାଜା । କୋଟି ପ୍ରାଣର ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ମୋର ଅଣୁ–ପରମାଣୁ ମଧ୍ୟରେ ଅହରହ ଜାଗ୍ରତ । ତେବେ କି କଠୋର ପ୍ରାଣରେ ଘୂରି ଆନ୍ତେ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁର ଭୟରେ ଅକୁଳିତ ପ୍ରଜା ପୁଞ୍ଜର ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହି ପାରିବି ପ୍ରିୟେ ? ନା, ନା, ଶୀଘ୍ର ପ୍ରତିକାର ଅବଶ୍ୟକ ।

କୌଶଲ୍ୟା—ପ୍ରଜା ରକ୍ଷଣ ରାଜାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରିୟ ତମ, ନିୟମ ଲଙ୍ଘନ ମଧ୍ୟ ସେହି ପରି ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ, ଅନ୍ଧକାର ରଜନୀରେ ଶିକାର କରିବା କିପରି ଉଚିତ ହେବ ଚାରିଆଡ଼େ ଅନ୍ଧକାରର ଛାୟା, ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ଲକ୍ଷକରି କିପରି ଶର ସନ୍ଧାନ କରିବେ ମହାରାଜ ! ଅପମୃତ୍ୟୁ ଆଶା, ମହାରାଜଙ୍କର ବିଫଳ ମନୋରଥ ହୋଇ ଫେରିବା ଭେଳେ ପ୍ରଶଂସାର କଥାବୋଲି ମନେ ହୁଏ-ନାହିଁ, କଥା ମାନନ୍ତୁ ମହାରାଜ ! କାଲି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ଶିକାର କରିବାକୁ ଯିବେ ।

ଦଶରଥ—ସେ ଭୟକରନାହିଁ, ପ୍ରିୟେ ! ରଜନୀର ଘନଘୋର ଅନ୍ଧକାର, ଝଡ଼ର ଗଭୀର ଗର୍ଜନ, ବର୍ଷାର ଅବିରଳ ବାରିଧାରା ମଧ୍ୟରେ ମୋର ଶର ରଣ ରଙ୍ଗିଣୀ ବିଜୁଳୀ ଖେଳା ଖେଳାଇଦେବ । ଦେଖ (ଶରକାଢ଼ି) ଏଇ ମୋର ଶବ୍ଦଭେଦୀ ବାଣ । ପଶୁର ଶବ୍ଦ ଲକ୍ଷ କରି, ଶର ସନ୍ଧାନ କଲେ, ନିଜେ କୃତାନ୍ତ କାଳ ମଧ୍ୟ ରକ୍ଷାକରି ପାରିବ ନାହିଁ । ବାଧା ଦିଅନାହିଁ ପ୍ରିୟେ ! ଏହି ଶରର ଗୁଣ ପରୀକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ବଡ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।

କୌଶଲ୍ୟା—ଚିରକାଳ ପୁରୁଷ ଜାତିର, ନାରୀ ବାକ୍ୟରେ ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରଦର୍ଶନର ଅଭ୍ୟାସ ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ନାଥ, ଆଜ ମନ ଯେପରି ଥରେ୨ କାହିଁକି ଚମକି ଉଠୁଛି, (ଟିକିଏ ଇତସ୍ତତହୋଇ ଭୟର ଚିହ୍ନ)

ଦଶ—(କର ଚୁମ୍ବନକରି ହସି) ସୋହାଗିନି, ତୁମ୍ଭର ଅଗାଧ ପ୍ରେମହିଁ ତୁମ୍ଭ ମନରେ ଭୟର ସଞ୍ଚାର କରାଇ ଦେଉଛି । ଭୟନାହିଁ ପ୍ରିୟେ, (କଞ୍ଚୁକି ଆସୁଥିବାର ଦେଖି) ଏଇ ଦେଖ ପ୍ରିୟେ, ବିଷ୍ଣୁପ୍ରଦ-ତ୍ତା ତୁଳସିର ମଞ୍ଜରୀ ନେଇ ବୃଦ୍ଧ ଉପସ୍ଥିତ । ମନୋବାଞ୍ଛା ନିଶ୍ଚୟ ସଫଳ ହେବ ।

କଞ୍ଚୁକି—(ସ୍ବଗ) ଏଁ ? ଅସମୟରେ ଏକ ସାଜ ମହାରାଜ ! ମସ୍ତକରେ ତାଜ, ହାତରେ ଧନୁଶର, ବଡ଼ ଭୟ ଲାଗେ ଯେ, କି ଶର ଯୋଇଛ ! ଓଃ, ଘରିଚେଲ ତାର, ଏଁ ?

ଦଶରଥ— ଏ ଶର ଶବ୍ଦଭେଦୀ ।

କଞ୍ଚୁକି—କସ ? ସତ୍ୟବାଦୀ ! ବାହାବା, ବାଃ ବାହାଦୁର, ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଲଗାଇ ଉନରାଜା ଅମଳ ଦେଖିଲି, ଅନେକ ଶରନାମ ଶୁଣିଛି, ବାକି ଏମିତ ନାଁ ଶୁଣିନଥିଲି । ଏଣିକି ଏଣିକି କାଳଟା ଯେମିତ ବପରୀତ ରକମର ହେଲାଣି, ଶରର ନାମତ ସେମିତ ଅଡୁଆ ତଡୁଆ ହେବା-ଦର୍କାର । ଆଉ କିଛି ଦିନ ଗଲେ ଶରମାନଙ୍କର ନାମ ହେବ, ଧାର୍ମିକ, ଦୟାଳୁ, ସରଳ, ନ୍ୟାୟବାନ, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ହଁ ମହାରାଜ, ଏବେଳରେ କେଉଁ ଦେଶକୁ ଲଢିବାକୁ ବାହାରିଲେ ?

ଦଶ—ଲଢିବାକୁ ନୁହେଁ, ମୃଗୟା ।

କଞ୍ଚୁକି—(ହସି୨) ଓଃ, ଗୟା ? ଗୟା ? ହଁ, ସେତ ଉତ୍ତମ କଥା ! ସତପୁଅ ହେଲେ ଗୟାରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କରି ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରେ । ଯାଅ ବାବା, ମହାରାଜ ଅଜ, ଆଉ ମା' ଇନ୍ଦୁମତୀଙ୍କି ଗୋଟିଏ୨ ପିଣ୍ଡ ଦେଇଆସ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କହୁଛି ବାବା, ମୋରତ ପିଲା ଛୁଆ ନାହିଁ । ପିଲାଦିନୁ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ପୁଅପରି ପାଳି-ଆସିଛି, ସ୍ନେହ କରିଛି । ମନେକରି ଏ ବୁଢା କଞ୍ଚୁକିର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପିଣ୍ଡଦିଅ ବାବା ! ବେଶ୍ ସୁଖରେ ଅଛି । କେତେ କାଳର ହେଲାଣି, କାନକୁ ଆଉ ଯମ କିଛି ଶୁଭୁନାହିଁ । ଏତେବେଳେ ମୁଠିଏ ପିଣ୍ଡ ପାଇଲେ ବଞ୍ଚିଯିବି । ଯଦିବା କହ, ଏ ବୁଢା ବ୍ରାହ୍ମଣଟା ବଞ୍ଚୁଛି-ନାହିଁ, ନାହିଁ, ବାବା, ମୁଁ ବଞ୍ଚୁନାହିଁ, ମଲିଣି, ମଲିଣି ।

ଦଶ—ପ୍ରିୟେ, ଏ ବଧୀର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା ସାଧ୍ୟାତୀତ । ଦେଖ ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ପାର ।

କୌଶଲ୍ୟା—ଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ ଶୀକାର ।

କଞ୍ଚୁକୀ—ନ ହେଲେ ଅଉ କ କରିବ ? ମହାରାଜ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ନାହିଁ । ମୋର କର୍ମ୍ମର ଦୋଷ ଯେ । ଅଉ କ କରିବି ? ନିଜେ ନିଜର ପିଣ୍ଡଟା ଦେଇ ଦେବ ?

ଦଶରଥ—(ହସି) ବୃଦ୍ଧ ! ତୁମ୍ଭେ ପିତାସମ ମାନ୍ୟ ! ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତି-ହେଲେ ପିଣ୍ଡ ଦାନ ମୁଁ କରିବି । ଆଉ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମାନଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭ ଲାଗି ହଜାର ହଜାର କଳସ ଦାନ କରିବି ।

କଞ୍ଚୁକୀ—ଏଁ ?

ଦଶ—ହଜାର କଳସି ।

କଞ୍ଚୁକୀ—(ହସି) ପୂଜାର ତୁଳସି ? ହଁ । ଏବେ ଟିକିଏ ଏମିତି ଜୋରରେ ନ କହିଲେ କିଛି ଶୁଭୁନାହିଁ ବାବା ! ଏଇତ ଆଣିଛି । ମଥାରେ ଛୁଆଇଁ ଦିଏଁ । ବେଗେ କେମିତି ପୁଅମୁଖ ଦେଖ, ଆସ ମା ! ତୁମକୁ ଦିଏଁ । ପୁତ୍ରବତୀ ହୁଅ, ସୌଭାଗ୍ୟ ବତୀ ହୁଅ, ଶୀଘ୍ର ପୁଅ ମୁହଁ ଦେଖ ।

ଦଶରଥ—(ହସି ପ୍ରସ୍ଥାନ ଓ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ଲଜ୍ଜିତାବସ୍ଥା)

କୌଶଲ୍ୟା—ଦ୍ୱିଜବର ! ରାଜାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କାମନାରେ ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦିରରେ ଯାଇ ଶୁଭ ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ କର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କଞ୍ଚୁକୀ—କଅଣ କହିଗଲେ ? କାତ୍ୟାୟନ ? ଓଃ ! ଋଷି ! କାତ୍ୟାୟନ ? ସେ ତ ମହାରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଗଲାଣିବେ ? ଯେ ଯା' ବାବା; ଏ ବୁଢାକୁ ବାଳ ମୁଠେ ପିଣ୍ଡଦିଅ । ଏଇକଥା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୫ମ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥ

ନାରଦ (ଗାଇ୨ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ)

ସୋହନୀ—ତେତାଲା ।

ଅଖିଳ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ସୋରେ, ମୂର୍ତ୍ତିତ ତବ ରହସ୍ୟା ।
ଅତୁଳ, ଅଘଟ, ଅକଣ୍ଠ ତୁମ୍ଭେ, ସର୍ବ ଜଗତ ମହାନକାୟା ।
ତୁମ୍ଭେ ଆଦିଅନ୍ତ, ତୁମ୍ଭେ ହେ ଅନନ୍ତ,
ତ୍ରିଜଗତେ ଏକା ତୁମେ ବଳବନ୍ତ,
ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତିକର୍ତ୍ତା, ଭୁବନ ନିୟନ୍ତା, ସୁଖ ଦୁଃଖ ଲୀଳା—
ତୁମ୍ଭରି ମାୟା ।

ନାରଦ—ଜଗବନ୍ଧୁ ଦେଖି ନାହିଁ,
ଦିନାନ୍ତେ ଥରେ ବଲ ଦିଅ ହରି,
କହିବାକୁ ଜଗବନ୍ଧୁ ବୋଲି
ପାପି ପାପୁଁ ଜଗତକୁ,—
ଉଦ୍ଧାର କାରଣେ
ଶୁଣିଛୁ ମୁ ହରି,
ହୁଅ ଭବେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ।
କମ୍ପିତ ଧରଣୀ ଏବେ—
ଦୈତ୍ୟ ପାପ ଭରେ ।
ବାଜେ କୋଲାହଳ ଚଉଦିଗେ
ଏକ୍ରନ୍ଦନ ନ ଶୁଭେକି କର୍ଣ୍ଣ କୁହରରେ ?
ହରି ! ଅନନ୍ତ ଶୟନ ତ୍ୟାଗି,

ନୀଳାଚଳ ନାଥ,
କିପରି ସହୁଛ ଏଦାରୁଣ ପାପ ?
କମ୍ପୁ ନାହିଁ ହେମ ସିଂହାସନ ?
କେବେ ପ୍ରଭୁ ? କେତେଦିନ ଆଉ ବାକି ?
କେବେ ପ୍ରଭୁ ଦେବ ଦେଖା
ଦଶରଥ ଗୃହେ ?
ନୀଳମଣି,
କୋଳ କରି ନେଲେ,
ପବିତ୍ର କରିବୁଁ ପ୍ରାଣ ମନ ।
ତୁମ୍ଭ ମାୟା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋଚର ହରି ।
କହ ପ୍ରଭୁ,
ଦୈତ୍ୟ ବଳେ ଦଳିତ ଦେବତା ।
କାହିଁ ଗଲେ ମାୟା ଦେବୀ ?
ଦେବତା ପ୍ରାର୍ଥନା ଘେନ
ଅବତରି ଥିଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ,
ଦେଖେଁ ! କରେ ମୁଁ ସ୍ମରଣ ତାଙ୍କୁ (ବସି ଧ୍ୟାନକରିବା)

(ମାୟା ଦେବୀଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ)

(ଗୀତ)

ଖମ୍ବାଜ—ଢିମା ତେତାଲ ।

ଦେଖୁଛିକି ମୋର ଲୀଳା, ହା ! ଭବ ଜଗତରେ ।
ନୂତ, ନୂତ; ପଛେ ପଛେ, ରହୁଥାଏ ନିରନ୍ତରେ ।
ପଲକେ ପଲକେ ଛବି ନୂଆ କରଇ;

ପୁଲକେ ପୁଲକେ ଦୁଃଖ ଦିଏ ମିଶାଇ,
ଦୁଃଖି ଦୁଃଖ ଝାରଧାରେ, ଦୟା ନାହିଁ ମୋ ଅନ୍ତରେ ।
କିପାଁ, ବତ୍ସ କରିଲ ସ୍ମରଣ ?
କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ?
ନାରଦ—ପ୍ରଣାମ ଜନନି ! (ପ୍ରଣାମକଲେ)
ଜନନି ଗୋ,
ବହୁ ଦିନୁ ଦୈତ୍ୟ ଡରେ—
ପ୍ରପୀଡ଼ିତ, ସୁର, ନର, ଗନ୍ଧର୍ବ, କିନ୍ନର ।
ତେଣୁ ପ୍ରଭୁ ନୀଳାଚଳ ନାଥ କୃପାବହି
ହେବେ ଅବତାର ନର ଦେହେ ।
ତୁମ୍ଭ ବିନୁ ଏକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ,
ନହେଁ ଆନ ସମରଥ ।
ଜନନୀ ଗୋ,
ପ୍ରଶ୍ନ କରେ ଶ୍ରୀଚରଣେ,
କେବେ ଆଉ ହେବ ଆମ୍ଭ ଦୁଃଖ ବିମୋଚନ ?
କେତେ ଦିନ ଆଉ ?
ମାୟା—ନୁହେଁ ବେଶି ବିଳମ୍ବ ତନୟ,
ପଠାଉଛୁ ମାୟା ବଳେ ନୃପ ଦଶରଥ ବନେ ।
ଅଳ ଦିଶି ହେବ କାଳନିଶି,
ହର୍ଷିତ ଭୁବନ ।
ମାୟା ବଳେ ମେଘ ମାଳ—
ଗରଜ ଭୈରବେ,

ରଣରଙ୍ଗେ କରିବେ ନର୍ତ୍ତନ ।
ବିକଟ ପିଶାଚ ହାସେ କମ୍ପିବ ମେଦିନୀ ।
ଆଜ ନିଶା—ଭୂତାନ୍ତ ତାଣ୍ଡବ ।
ସ୍ୱୟଂ ମାୟା ହେବେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ରଙ୍ଗ ମଞ୍ଚେ ।
ଛିନ୍ନ କରି ମମତା ବନ୍ଧନ,
ହରିନେବ ମଥାମଣି—
ଅନ୍ଧ ନୟନର ।
ନିର୍ମ୍ମମ ନିଷ୍ଠୁର ଖେଳା ।
ବଳେ ବଳେ ନବ ତରୁ କରି ଉତ୍ପାଟିତ
ଖେଳାଇବ ମାୟା ଖେଳା ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ଲାଗି,
ସ୍ନେହ, ଦୟା, ମମତା, ବାତ୍ସଲ୍ୟ,
ନେତ୍ରମୁଦି ବସିବେ ସକଳ ।
ଉତ୍ତାଳ ଲହରି ମଥା ତୋଳଣ ସାଗର,
କରାଳ ବିକଟ ଭୀମ ହୁଙ୍କାର ଗର୍ଜ୍ଜନେ,
ନାଚିବ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ
ଗ୍ରାସିବାକୁ ଲକ୍ଷଗ୍ରହ, କୋଟି ଚନ୍ଦ୍ର ତାରା ।
ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ବତ୍ସ,
ଆଜି ନିଶି ପ୍ରଭାତ ନୋହୁଣୁଁ
ଅଯୁକ୍ତିକ ଲଭିବ ନିଶ୍ଚୟ ବର, ପୁଷ୍କଳର ହେତୁ ।
ଯାଅ ବତ୍ସ, ଦୂରକର ଚିନ୍ତା ।

ନାରଦ— ଯଥା ଆଜ୍ଞା ଜନନୀ ଗୋ
ନିରତ ଭକ୍ତଙ୍କ ପାଶେ ବନ୍ଦ ଦେବଗଣ

ତପ ପାଶେ,
ହେଉ ତବ ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ନେଉଛୁ ମେଲାଣି ପାଦ୍ମମଳେ ।
ବିଦାୟ ଜନନୀ ।   (ପ୍ରଣାମ, ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମାୟା— (ହସି) କୃତାନ୍ତ କପଟ ଖେଳା,
ବଡ ଭଲ ପାଏଁ ।
ଜନନୀ ସମ୍ମୁଖେ,
କରେଁ ସନ୍ତାନର ହତ୍ୟା ।
ବଡ ହସ ଲଗେ ମୋତେ
ଦୁଃଖୀର କ୍ରନ୍ଦନେ ।
ଦେଇ ସତେ ଛଳେ,
କହଣଲେ ।
ଡର ମୋର ଖ୍ୟାତି ତେଣୁ ଭବେ;
ଭୟେ ଭୀତ, ସୁର, ନାଗ, ନର ।
କି ଅସାଧ୍ୟ ମାୟା ନାମେ ମୋର ?
ଯାଏଁ, ଖେଳିବି ମୁଁ ଖେଳା;—
ବିଚିତ୍ର ଅଦ୍ଭୁତ ।
ସ୍ତମ୍ଭିଭୂତ ହେବ ଚରାଚର ।
ପଶୁ ପ୍ରାଣେ ଯେ ଦର୍ଶନେ
ହେବ ଲବେ ଦୟା,
ତରଳିବ ପାଷାଣ ପ୍ରତିମା;
କଠୋର ମାୟାର ଲୀଳା—

ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟେ ହସିବ ମୁ ଉଚ୍ଚେଁ, ।
କାହିଁ ଗଲ ସହଚରଗଣ ?
ଆସ, ଆସ,
ଗାଅ ଗୀତ କର ନୃତ୍ୟ,
ବଢାଅ ଆନନ୍ଦ ମୋର,
ଯେ ଆନନ୍ଦେ ମାଉଛଠି
ମନ୍ଥିବ ସାଗର ।
ପ୍ରଳୟ କରିବ ଏ ଜଗତେ ।
କଟାକ୍ଷେ ଖେଳାଇ ଦେବ
ବିଜୁଳୀ ବିଳାଶେ—
ନିର୍ମ୍ମମ କଠୋର ଲୀଳା ।
ଆସ ଗାଅ, ନୃତ୍ୟକର ।

(ମାୟାକୁମାରୀଗଣ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟ ।

ଖେଳିବା ନୂତନ ଖେଳା ମନ ଆନନ୍ଦରେ
କାଲ ରଜନୀ, ଆମ ସଜନୀ, ମନ ମୋହନୀ-ରେ ।
ଛାଇ ସନେ ଟଳିବ ଆକାଶ ଇନ୍ଦୁ,
ଗରଜିବ, ଫେନିଳ ନୀଳ ସିନ୍ଧୁ,
ମନ ରସିବ, ପ୍ରାଣ ଭାସିବ, ଭବ କାନ୍ଦିବ ରେ ।

ପଟକ୍ଷେପ ।

୨ୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଦୃଶ୍ୟ—ସରଜୁ ତୀର, ସମୟ—ରଜନୀ, ମେଘବର୍ଷା, ଝଡ଼, ବଜ୍ରପାତ, ବିଜୁଳି ।

ଏକାକୀ ସିନ୍ଧୁ ଗାଇ ୨ ପ୍ରବେଶ ।

ଇମନ କଲ୍ୟାଣ ।

ଧର ହେ ବାରିଦ ମିନତି ମୋର
ଡାକନା ଗମ୍ଭୀରେ ଗରଜ ଘୋର ।
ଶିହରେ ପ୍ରାଣ, ଭୟେ ଥର ଥର, କ୍ଷୀଣ ଶରୀର ହେ ।
ହେଲଣି ମୁଁ ଅତି ଅଧୀର ହେ ।
ଭୁଲିଯାଅ ଚପଳା ଚମକ ଚାହାଣି,
ଲୁଚାଇ ରଖ ଗୋ ଭୀଷଣ ସାଜ,
ରୁଦ୍ର ଘୁମ୍ଭାଇଲେ, ବଜ୍ର ଗୋ ଫୋଟିବ,
ଏଭୟ ଘୁଞ୍ଚିବ ମୋହର ଗୋ
ଝଡ଼ ପବନ ହେ !
ନିଭାଅ ଏ ଦୀନ କୁଟୀର ହେ ।

(ଅଶ୍ରୁ ମୁଛନ କରି)

ହା ବିଧାତଃ
ଏ କି ଲୀଳା ତବ ?
ଅନ୍ଧ ପିତା ମାତା ମୋର,
ମୁଁ ପୁଣି ବାଳକ !
ଜ୍ଞାନହୀନ ଚପଳ ସ୍ୱଭାବ ।
ଦୟାମୟ ! ଏକି ଖେଳା ?

ଜୀବନଉଷେ ଏକି ଭିନ୍ନ ଛଳ ?
ଏବେ ବର୍ଷା,
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଧବଳ ବାଦଲ
ଅମ୍ବରର ଅବନୀରେ
ଅଭୁଣ୍ଡିରେ ଢାଳେ ଜଳଧାର ।
ସଙ୍ଗେ ପୁଣି,—
ଘନ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ।
ବଜ୍ରର ଦାରୁଣ ଢ଼ାକେ
ଥରେ ଥରେ ଚମକେ ଧରଣୀ ।
ଘଣଘଣେ ଖେଳଇ ଚପଳା ।
ପୂର୍ବବାୟୁ ବହେ ହୁ ହୁ ରବେ ।
କମ୍ପେ ଅଙ୍ଗ ଥରି ଥରି,
ଝଡ଼ପବନେ ଛିନ୍ନ କେଉଁ ପାଦପର ଶାଖା,
ପିଷ୍ଟ ହୁଏ ଅଙ୍ଗେ ।
କଥାଇଲି ପଥ ଘାଟ ।
ଝିଣ୍ଟିକେ ବାଜଇ ଅଙ୍ଗଶାଖ ।
ହାୟ୍ ହର !
ଏକି ତବ ଦୁର୍ଘଟ ଘଟଣା ?
ନମିଳିଲା ଫଳ ମୂଳ କିଛି,
ଜଗତ ଜୀବନ ବର୍ଷା—
ହେଲା ମୋର କାଳ ।
ହର ହର ! ଦୀନବନ୍ଧୁ ,

କେଉଁପରି ଚାଲିବେଲ ଦୁଃଖ ?—
ଦରିଦ୍ରର କାହିଁ ପ୍ରତି କଠୋର ଯାତନା ?
ଦରିଦ୍ର ଜୀବନେ କାହିଁ କଠୋରର ସୃଷ୍ଟି ?
କିମ୍ବା,—
ଏ କଠୋର ଅଧିକାରୀ ଦରିଦ୍ର କେବଳ ?
ନାହିଁ ଡର, ଅନାହାରେ ମୋର ।
କାଲୁ ହରି,
ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତା, ଅସହାୟ ସନ୍ତାନ,
ଉପବାସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆକୁଳ ।
ଦୟାନିଧି,
କାହିଁ ହେଲ ପ୍ରତିକୂଳ ବିଧି ?
ସାରାଦିନ ବୁଲି ବୁଲି
ନପାଇଲି କିଛି ।
ଆଶାର ଭରସା କରି
ଅସିଥିଲି ପୁନଃ ।
କାଲୁ ହାୟ !
ଆସିଲା ରଜନୀ,
ମେଘର ଅନ୍ଧାରେ ମିଶାଇଲା ନିଜ ଅନ୍ଧକାର ।
ଫଳଆଶା ବିଫଳ ହୋଇଲା ।
ଏଇକି ବିଶ୍ୱର ଭବ ପ୍ରଭୋ !
ଭାଗ୍ୟ ଫଳାଫଳ ଏଇକିରେ ? (ବିଦ୍ୟୁତାଲୋକ)
(ଚମକି) ଏହିତ କୁଟୀର,

ଦେଖାଯାଏ ବିଦ୍ୟୁତର-
କ୍ଷଣିକ ଚମକେ ।
ଚମକେ ପରାଣ ମୋର
ଏ କୁଟୀର ହେରି !
ହା ପିତଃ, ହା ମାତଃ,
ଗୃହେଁ ରହିଥିବ ପଥେ ।
କି ବୋଲିବେ ?
କିବୋଲି ମୁଁ ନିଶ୍ୱାସ କରିବି
ଦେଖି ଜନେ ? (ଅଶ୍ରୁ ମୋଚନ)
(ସହସା ବିଦ୍ୟୁତ, ମେଘଗର୍ଜ୍ଜନ ଓ ବଜ୍ରପାତ)
ନେପଥ୍ୟେ ଅନ୍ଧମୁନି—କାହିଁ ଗଲୁ ଅନ୍ଧଳର ହାଧି,
କାହିଁ ବାବା, କାହିଁ ସିନ୍ଧୁ,
ଛାଟେ ମେଘ, ଗରଜେ ଚଡ଼କ;
କାହିଁ ଗଲୁ ବାପ ?
କେତେବେଳୁ ଯାଇଛୁ ତ ବନେ ।
ଆଜ ଏତେ ବିଳମ୍ବ କହେତୁ ?
ସିନ୍ଧୁ—(ବକଳେ) ହାୟ ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତା,
ଅଛି ବଳୀୟାନ ପୁତ୍ରସ୍ନେହ
ମନେ ତେଣୁ ଜାଗଇ ସନ୍ଦେହ ।
ଆସେ ଭୀତି କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ।
କିମ୍ବା ନୁହେଁ ଅସମ୍ଭବ,
ବିପଦେ ବା ବିଷମ ସଙ୍କଟେ-

ମଳୟଅଙ୍କିତ-ସ୍ନେହ ଛବି
ମାଧୁରୀ ଗୁଣେ, ଜୀବନ୍ତ ସମାନ ଫୁଟେ ।
ବିଧିର ବିଚିତ୍ର ଖେଳା
ଦେଖେଁ ଏହିଠାରେ ।
ତେଣୁ ଆଜ ବିଧାତାର
ଏ କଠୋର ଲୀଳା ।
ନନ୍ଦନୁହେଁ, କରୁ ପ୍ରଶ୍ନ ।
ଶୁଷ୍କମୁଖେ, ଶୂନ୍ୟ-କରେ
ଆସ ମୁଁ କହିବ ଯତେ,
କ୍ଷୁଧାତୁର ଜନନୀ, ଜନକେ ?
ବୃଷ୍ଟିବଅ ହର (ମେଘଗର୍ଜନ ବିଜୁଳି ଇତ୍ୟାଦି)

ନେପଥ୍ୟେ—ମୁକ୍ତପରୀ ଓହୋ ! ଓହୋ ! ଏ କି ହେଲା ? କାହିଁ ଗଲୁ,
ଆସୁ ବାବା, କୋଳେ ଆସ !

ଟିକୁ— କାହିଁ ମାତା,
କରୁଛ ରୋଦନ,
କାହିଁ ପିତା ; କର ହାହାକାର ?
ଦେଇ, ଅସିଛି ମୁଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନେପଥ୍ୟେ ମୁକ୍ତପରୀ—ଟିକୁ ! କାହିଁ ବାବା,
ତୋର ବିଳମ୍ବ ଆଜ ?
(ସହସା ପଟପରିବର୍ତ୍ତନ)

———*———

(୧ମ ଗର୍ଭାଙ୍କ)

କୁଟୀର—ଅନ୍ଧମୁନି ଓ ଅନ୍ଧମୁନି ପତ୍ନୀ ବସିଥିଲେ ।

ସିନ୍ଧୁର ପ୍ରବେଶ

ମୁନି— ସିନ୍ଧୁରେ, (ଅଶ୍ରୁଜଳ ସିନ୍ଧୁର କରକଣ୍ଠ ଦେଲେ)
ତର ଅନ୍ଧ ପିତା ମାତାଙ୍କୋର,
ହରାଇଛୁ ନୟନର ତାରା ।
କାଲୁ ଧନ, ଅନ୍ତର ନୟନେ
ଏ ଅନ୍ଧ, ଅନ୍ଧୁଣୀ—
ଗୃହନୟନର ତାରା ତୁହ ।
ନଦେଖି ଏ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖ ତୋର,
ମନପ୍ରାଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆକୁଳ ।
ଆସ ଚନ୍ଦ୍ର, ଆସନାଥ,
ଅନ୍ଧ ଆଖି ଉଜ୍ଜଳ ଆଲୋକ !
ଆସୁରେ ନୟନ ତାରା !
ଆସୁ, ଆସୁ, ଉଠି ଆସ କୋଳେ !
ଆସୁ ବାବା, (ହସ୍ତପ୍ରସାରଣ କଲେ)

ସିନ୍ଧୁ— ପିତା ! କ୍ଷୁଧାରେ ଆକୁଳ ତୁମ୍ଭେ,
ତପସ୍ୟାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ,
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗ ।
କାତର ହୋଇବ ଭାରେ ମୋର ।
ଚରଣେ ମୋତେତ ଆଦରେ
ଧରିଅଛ କୋଳେ;—

ସୁତସ୍ନେହ ଆଲିଙ୍ଗନ ଦାନେ ।
ତବ ଦୟା,—
ଆଦର ସୋହାଗେ ଅଙ୍କେ,—
ଅହରହ ଖେଳୁଛି ମୁଁ ଦୋଳ ।

ପରୀ— ବାବା, ବାବା, ଭିଜୁଛି କୋମଳଅଙ୍ଗ, (ସିନ୍ଧୁଦେହ ଆଉଁସି)
ଗୈରିକ ବସନ ।
କେଶ ପାଶ ଭିଜି ଜଳଝରେ ।
ଆସ ବାବା, ଅଞ୍ଚଳେ ମୁଁ ଦିଏଁ ପୋଛି
ବରଷାର ବାରି ।
ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ, ଦିଶୁନାହିଁ କିଛି ।
କାହିଁଦେ ମୁଁ ଦିଏଁ ପୋଛି । (ଅଞ୍ଚଳ ଧେନବା)

ସିନ୍ଧୁ—ନାଇଁ, ମା, ଥାଉ ମୁଁ ନିଜେ ପୋଛି ହେଉଛି । (ପୋଛିହେଲେ)

ପରୀ— ଅନ୍ଧନୟନ ଅଞ୍ଜନ, ଜୀବନର ନିଧି ?
ଏକ କଥା ମୁଖେ ତୋର ଧନ ?
ନିଜେ ତୁ ପୋଛିବୁ ଅଙ୍ଗ ?
ଅଜ୍ଞହେଲେ ପଛେ, ଜନନୀ ମୁଁ ତୋର ।
ସହିବ କି ଦେଖି ଏହା, ଜନନୀର ପ୍ରାଣ !

ମୁନି— ସିନ୍ଧୁରେ ! କ୍ଷୁଧିତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାତା ତୋର,
କ୍ଷୁଧିତ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ।
କାହିଁ ?
କି ଫଳ ଆଣିଛୁ ବାବା,
ଦିଅ ଦିଅ ଜନନୀ ପିଅରେ । (ହସ୍ତ ପ୍ରସାରଣ)

ସିନ୍ଧୁ— (ଚମକି ସ୍ୱଗତ ବକିଲେ) ସ୍ତବ୍ଧହୁଅ, ସ୍ତବ୍ଧହୁଅ କର୍ଣ୍ଣ
ଅନ୍ଧ ହୁଅ ନେତ୍ର !
ବଜ୍ର ! ପଡ ମୋ ମସ୍ତକେ !
ଭୀମ ଭୂମିକମ୍ପେ ଯାଉ ସ୍ୱର୍ଗ ରସାତଳେ,
ହେଉରେ ପ୍ରଳୟ !
ହାୟ ବିଧି, ଏକି ହେଲା ?
କିବୋଲି ଉତ୍ତର ଦେବି ମୁଁ ?
କି ବୋଲିବି ?
କ୍ଷୁଧାରେ ବିକଳ ପିତା ମାତା ;
ଅତି ହତଭାଗ୍ୟ ମୁହିଁ ।
ନପାରିଲି ଶାନ୍ତ କରି ସେହୁହଙ୍କ ଜ୍ୱାଳା !
କ୍ଷଣେ ପାହୁଛି ରାତି ।
ଏହତ ! ପ୍ରସାରିତ ପିତାଙ୍କର କର ।
କି ଦେବି ଏହାତେ ?
ବିଧିରେ ! ନିତାନ୍ତ ନିଷ୍ଠୁର !
ଏହିକି ହେ ବିଧାନ ତୁମ୍ଭର ?
ଘୋର ଅବିଚାର, ଘୋର ଅବିଚାର ।
ଏହି ଗୁଣେ ଗୁଣବାନ ତୁମ୍ଭେ ?
ଏହି ଗୁଣେ ବନ୍ଦ ଏ ଜଗତେ ?
ଛିଛି ! କିବା ଅପରାଧେ,
ଅପରାଧୀ ମୁହିଁ ?
ଜୀବନେ ଜୀବିତ ଥାଉଁ ପିତୃମାତୃ—

ଜନ୍ମାନ୍ଧ ପିତା ମାତା
ପୁତ୍ରହୀନ ମୋର ?
ଓଃ ବିଷମ ଏ ଜ୍ୱାଳା ! ବଜ୍ରସମ ବାଜେ ବୁକେ
ମୁନି— କାହିଁ ବାବା ! ବଢ଼ଯେ ଜଠର ଜ୍ୱାଳା ।
ଶୂନ୍ୟ ଲାଗେ ଏଭିନ ଭୁବନ ।
କାହିଁ ଦିଅ ? ଫଳ ଦିଅ ।
ସିନ୍ଧୁ— (କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି) ବାବା, ବାବା (ପଦଧାରଣ)
ମୁନି— କି ବାବା ? (କୋଳେଇ ନେଲେ)
ସିନ୍ଧୁ— ଫାଟିଯାଏ ଛାତି
ଯାତନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ।
ନିତାନ୍ତ ଅଧମ ମୁହିଁ ।
ଅପରାଧୀ ଶ୍ରୀଚରଣେ ତବ ।
ଘୋର ପାପୀ, ପାପ ଦେଖି ଭସ୍ମେ
ବଜ୍ର ଯୁଦ୍ଧା ନପରଶେ ମୋତେ ।
ପିତା, ପିତା ! କି କରିବି ?
କି ହେଲାରେ ? ବିଧି !
ଧିକ ଧିକ, ଶତ ଧିକ ମୋତେ ।
ହୀନ ପ୍ରାଣେ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ?
ମୁନି— କି ହେଲାରେ ନୟନର ତାରା ?
କି ଦୁଃଖରେ ତୋର ?
ଏଅନ୍ଧ ଅନ୍ଧୁଣୀ—
ତେଜନ ପିଣ୍ଡ ଜୀବନର ଛନ୍ଦ;

ତୋମ୍ଭ ଶବ୍ଦୁ ଏକାକୀ ଶୁଣିଲେ
ବାବା ! ଘୂରି ଉଠେ ମଥା ,
ଫାଟିଯାଏ ଗ୍ରୁତ ।
କି ହେଲାରେ ବାବା ?
ଅନ୍ତୁନନ୍ଦା କରୁ କପାଁ ମିଛେ ?

ସିନ୍ଧୁ— ବାବା, ବାବା, କି କହିବ ?
ବିହି ବାମ !
ଫାଟିଲା କରମ, ମୋର
ନପୂରିଲା ଆଶା ।
ବନଯାଗ୍ର ବନେ ବନେ
ଭ୍ରମି ପ୍ରାଣପଣେ,
କାହିଁ ହେଲେ, ନମିଳିଲା
ଫଳର ସନ୍ଧାନ ।
କିଛି ତ ପାଇଲି ନାହିଁ ।
ବାବା, କହେବ ହେ ? କି କହିବ ?
କ୍ଷୁଧିତ ଯେ ତୁମ୍ଭେ,
କ୍ଷୁଧିତା ଜନନୀ ।
ଛି, ଛି, କକଲି ମୁଁ ପାପୀ,
କ୍ଷୁଧିତ ପିତା ମାତାଙ୍କୁ
ନ ଦେଲି ଅହାର ।
ଅହା ! ଏହା ମଧ୍ୟ ଥିଲା କର୍ମେ ମୋର ?
ପିତା ! ପୁତ୍ର ନୁହେଁ ମୁହିଁ, ଶତ୍ରୁ !

ପୂର୍ବକୃତ ପାପଫଳେ
ଉପବାସେ ରଖିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ଅହୋ । ଏହି ପାପେ ପୁଣି,
ହାୟ, ହାୟ, ନଜାଣେ ମୋ କର୍ମେ
କି ଘୋର ନରକେ ଅଛି ବାସ । (ଅଶ୍ରୁ ମୁଞ୍ଚନ)

ମୃ-ପରୀ— ବାବା, ପାଇନାହୁଁ ଫଳ ?
ଏଥିଲାଗି ବିକଳ କାହିଁକି ?
ଅଞ୍ଚଳର ନିଧି !
ତୁ ତ ମୋର ଅସିନ୍ଧୁରେ ଶୁଦ୍ରେ ।
ଏଇତ ଯଥେଷ୍ଟ ।
ମିଶିଅଛୁ ତୋ ବଚନେ
ଅମୃତ ମଧୁର ।
ବନଫଳ ଲାଗିବକି
ପାଶେ ଛାର ?

ସିନ୍ଧୁ—(କାନ୍ଦି) ମା ଗୋ ।
ସ୍ନେହେ ଗଢା ହୃଦ ।
ସ୍ନେହମୟ ପିତା ମୋର ।
ଅଗାଧ ସେନେହେ
ବାନ୍ଧିଛ ଅଧମେ ।
ସେହି ହେତୁ କହୁଛ ଏସନ ।
କିନ୍ତୁ ମାଗୋ,
ଉପବାସୀ ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ

ନପହେ ମୋ ହ୍ରସ୍ବା
ମା ! ମା ଗୋ ! କି କରିବ ?
ଅଦ୍ୟାପି ରଜନୀ ନୁହେ ଶେଷ ।
ଅନେକ ସମୟ ଅଛି ।

ମୃ, ପତ୍ନୀ— ଆଉ ବୃଦ୍ଧ ବାବା !
ଶୋଇ ଗଲେ ପାହି ଯିବ ।
ପଲକ ପରି ଲାଗିବ,
ଜଣାଯିବ ନାହିଁ ।
ଉଦିଲେ ତପନ ।
ପ୍ରଭାତ ହୋଇଲେ, ଯିବୁ ଫଳଆଣି ।
ଅଧୀର କାହିଁକି ?

ସିନ୍ଧୁ— ମା ! ବାରଣ ନକର ।
ଯାଏଁ ଆଉଥରେ ।
ଦେଖେଁ ! ଚେଷ୍ଟାକରି
ଭାଗ୍ୟେ ଯଦି ମିଳେ କିଛି ଫଳ ।

ମୃ, ପତ୍ନୀ— ଛେଳ ଏ ଭାବନା,
ଆସ ବାବା, କୁଟୀରେ ତୁ ଆସ ।
ନୟନ ପଙ୍ଖାଳି,
ଅଶ୍ରୁଳେ ପୋଛାଇ ତୋତେ ଅଞ୍ଚଳ ନଧିରେ !
ଭୁଲିଯିବ ଉପବାସ ବାଧା ।
ଡରନାହିଁ ଆସ ଆସ ବାବା, (ହାତ ବଢାଇଦେ
(ହସ୍ତଧରି ସିନ୍ଧୁ ବୁଢ଼ୀଙ୍କୁ ନେବା

(ଭିକାରିଣୀମାନେ ଉଠିଲେ ।)

(ଯାଉଁ ଯାଉଁ) ମୁନି—ସିନ୍ଧୁରେ !

ଗଲା ମାଲା ତୁ ଅମୃତ,

ଦରିଦ୍ରର ଧନ ।

ରତ୍ନନିଧି ! ପାଶେଥିଲେ ତୁହି

କଦାଚିତ ଶୋକ, ଶୋଷ ଜାଲା ?—

ଭୁଲି ଯିବୁଁ କାହିଁ ।

ଚାଲ ବାବା,

କୁଟୀରେ ତୁ ଅସ । (କୁଟୀର ଭିତରକୁ ଗଲେ)

——*——

୨ୟ ଦୃଶ୍ୟ—ବନପଥ ନିକଟ । ବନବାସିନୀଗଣ ।

ମେଘଗର୍ଜ୍ଜି—ଅଳ୍ପ ଅନ୍ଧକାର ।

(ଏ) ଥରେ ଛାଡ଼ ଗୁଡ଼ ଘନ ଗରଜେ,

ଛନ ଛନ ସନେ ବିଦ୍ୟୁ ସରଜେ, ସରଜେ,

ଘନ ଗମ୍ଭିରେ ଗା—ଏ, ଯିବ ଯା—ଏ ।

କମ୍ପିତ ଘନ ଘନ, କର୍ମ୍ପିତ ଗିରି ବନ,

ଛାଡ଼ ଶ୍ୱାସଶର ବରଜେ, ବରଜେ, ବରଜେ, ବରଜେ । (ନାଚି୨ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

——○*○——

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ—ଅରଣ୍ୟ, ରାତ୍ରୀ

(ବିଦୂଷକ ପ୍ରବେଶ)

ବିଦୂଷକ—(ଭୀତହୋଇ ଅଣ୍ଡାଳ ଅଣ୍ଡାଳ) ମ, ମ, ମ, ମହାରାଜ ରକ୍ଷାକର ।
ଧର୍ମ୍ମ, ହେ ଧର୍ମ୍ମ, ତିନି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ତୁମ ମୁହଁରେ ପାଣିଦେବି । ରଖ,

ହେ ଧର୍ମ, ମାନମୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ଏକ ମାତ୍ର ସନ୍ତକ, ଏକମାତ୍ର ଅକ୍ଷି,
ଦ୍ୱିତୀୟ ନାସ୍ତି, ରକ୍ଷାକର ମୋତେ, ଧର୍ମ ! ମହା-ରାଜ-ଦେ-ମ, ମ,
ମ, ମ, ମ—

ଦଶରଥ—(ବ୍ୟସ୍ତଭାବେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ) ଓଃ, କାହିଁକି ଏତେ ପାଟି କରୁଛ ?. ଏମିତି ପାଟିକଲେ ଯେ ଜନ୍ତୁ ପଳାଇବେ ! ତୁନ ହୁଅ, ତୁନି ହୁଅ ।

ବିଦୂଷକ—ଓଃ, ମୁଁ କି ଖୁସିରେ ପାଟି କରୁଛି ? ପାଟିଟା ଟୁଏଁ ଛଏଁ ହୋଇ ଯାଏ, ଦିହ ତ ଥରି ଉଠୁଛି । ଦେଖ, ଛାତିରେ ହାତ ମାର । ଦେଖ, ମୁଁ ଯାଏଁ, ସଖା, ମୁଁ ଯାଏଁ, ଏଠୁ ପଳେଇଲେ ବଞ୍ଚେ ।

ଦଶ—ଏତେ ଭୟ କାହିଁକି ସଖା ! ଥୟଧର, ମୁଁ ତ ଧନୁଶର ଧରି ତୁମ ପାଖେ୨ ଅଛି, ଛାଡ଼ ଭୟନାହିଁ ।

ବିଦୂ—ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ କି ଚଳେ ? ତୁମେ ଯେତେ କହ ଭୟନାହିଁ, ମୋର ତ ମନଟା ମାନୁନାହିଁ ।

ଦଶରଥ—କେମିତି ? ମାନୁନାହିଁ ?

ବିଦୂଷକ—କେମିତି ଆଉ ଫେର କଣ ? ଏଠି କେମିତି ବୋଲି କହିଲେ ତମ ମହାରଜାର ହୁକୁମ ଅଉ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଛଡ଼ିଥିବାକୁ ଅଉ ଉପାୟ କଣ ? ଛାଡ, ଛାଡ ମୁଁ ଯାଏ ।

ଦଶରଥ—ଫେର ସେଇ କଥା ?

ବିଦୂଷକ—ହିଁ, ଆଉ କଅଣ ଏଠି ବେଦଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତୁ ? ଯାହାର ବ୍ୟଥା ତା ମନ ଜାଣେ, ଯାହାର ଯେଉଁଠି ବ୍ୟଥା ସେ ସେଇଠାରେ ଘୋଡେଇ ରଖେ, ଜାଣ ?

ଦଶରଥ—ହିଁ, ଜାଣେ, ବାଳ ତୁମେତ କାହିଁ ପେଟଟି ଘୋଡେଇ ନାହିଁ ସଖା ? ପେଟ ଉପରେ ତ ହାତଦେଇ ନାହିଁ ?

—ଅରେ ପେଟ ? ପେଟକି ଆଉ ଅଛି ? ତାର କୋଉଠି
କୋଉ କୋଣରେ ପଡ଼ିଛି, ଏ ବ୍ୟଥା ଯେ ଜୀବନରେ ଲାଗୁଛି ।
ଜୀବନରେ ବଞ୍ଚିଥିଲେତ ପେଟ ? (ଉଠେ) ଓ ଯାଉଛି ।

ଦଶ—(ବଟୁଙ୍କ ପିଠିରେ ହାତ ଦେଇ) ଓଃ ଫେର ଚଳାର ?

ବଟୁ—ଆଉ କି କରିବ ସଖା ? ତୁମେ ପଛେ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲ;
ନୋହିଲେ ନିଶ୍ଚେ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ହେବ । (କାନ୍ଦିଲାପରି) ଏ ଗୋ,
ବ୍ରାହ୍ମଣୀରତ ଆଉ କେହିନାହିଁ ଗୋ, ମୁଁ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ।
ମହାରାଜ ଏଁ କି ହେବ ? ତାର କହିବ ? ମୁଁ ଯାଏଁ—ପଳାଏଁ ।

ଦଶ—ଆରେ ଆସୁଛ ? କୁଆଡେ ଯିବ ? ଅଉ କେମିତି ବା ଯିବ ? ମୁଁ
ତ ପାଖେ ଅଛି । ନିତବେଳ ଡରୁଛ, ଏକୁଟିଆ ପଳେଇବ କିମିତି ।

ବଟୁ—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ) ଏଁ ହିଁତ, ସତତ, କେମିତି ଯିବ ? ଯାଇ
ପାରୁ ନାହିଁ କି ରହିପାରୁ ନାହିଁ । (କାନ୍ଦକାନ୍ଦ) ଓ ହୋ !
ମୁଁ କାହିଁକି ଆସିଲି ? ଆସିବା ଆଗରୁ ଜୀବନଟା ଯାଇଥିଲେ ଭଲ
ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ଦଶରଥ—(ହସି) ଦେଖିତ ! ସେଇ ଜୀବନ ଲୋଭରେ ପଳେଇ ଯିବାକୁ
ବସିଛ । ଫେର ସେଇ ଜୀବନ ଯିବା କଥା କହୁଛ ? କାହିଁକି
ତେବେ ଆସିଲ ?

ବଟୁ—ଘୋଡା ପେଟର ଦାଉରେ । ନୋହିଲେ କି ଶଖ ସାଦକରି
ଆସିଥିଲି ? ଦେଖିବ ନାହିଁ ତ ଯଦି ଏଇଥର ବଞ୍ଚେ, ରାଜଧାନୀ
କି ଗଲେ ଏ ପେଟରେ ଏକାବେଳେ ହୁତାଶନ ଲଗାଇ ଜଳେଇ
ଦେବି । (ନେପଥ୍ୟେ ପଦଶବ୍ଦ ଶୁଣି)
(ଥରି) ଏ ବାବା, ଆଇଲା ଆଇଲା, ଏଇ

ଆଇଲା ଧରିଲା, ହାତ ବଢେଇଛି (ଦଶରଥଙ୍କୁ ଛୁଣ୍ଣାଇ) ସଖା ! ଦେଖ ଦେଖ, କେଡ଼େ ବଡ ହାତ ? ଦେଖୁଛ ନା ? ଏଁ ମୁଁ ମଲି ।

ଦଶରଥ—(ବିରକ୍ତ ହୋଇ) କହୁଛି ଚୁପ ହୁଅ ବୋଲି—

ବଟୁ—ମୁଁ କ ଚେଷ୍ଟା କରୁନାହିଁ ? ବାକ ହେଲେତ, (ଭୟରେ) ସଖା, ସଖା, ଦେଖ, କେଡ଼େ୨ ଆଖି ! ଏଇ ଧଇଲା, ରଖ, ରଖ, ସଖା, ଚାଲମୋତେ ରଥରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସ ।

ଦଶରଥ—ଓଃ, ତୁମକୁ ଛାଡ଼ି ଆସିଲେ ରକ୍ଷା ।

ବଟୁ—ଧର୍ମ, ରକ୍ଷାକର ଏତେବେଳେ ଗୁହାରି ଶୁଣିଲ । ହଁ ସଖା ଚାଲ । ଟିକିଏ ଧରି୨ ନିଅ ମୋତେ । ମୁଁ ସେଇ ରଥ ଉପରେ ବସି ଆଖି ମୁଦି ଶିକାର ଦେଖୁଥିବି । (ପୁଣି ପଦଶବ୍ଦ ଶୁଣି) ସଖା, ସଖା, ଧର, ଧର, ଏଇ ମୁର୍ଚ୍ଛା ଗଲି—ମୁର୍ଚ୍ଛାଗଲି ।

ଦଶରଥ—ଓଃ ଅଉ ବ୍ୟସ୍ତ କରନା, ଚାଲ, ଚାଲ, ଗୋଟିଏ ଗଳଗ୍ରହ ତୁମେ ।

ବଟୁକ—ହଁ ସଖା; ଠିକ୍ ଠିକ୍ (ହାତ ବଢାଇ ଦଶରଥଙ୍କୁ ଛୁଣ୍ଣାଇ ଥରି୨ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

——○✻○——

୩ ୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଋଷି—ଅରଣ୍ୟ—ଗୀତ ଗାଇ୨ କୁମ୍ଭହସ୍ତେ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ।

ବେହାଗ ।

ବନବାସୀ ଫଳ ଆଶୀ
ଭାସିଲି ମୁଁ ଦୁଃଖ ନୀରେ

ତରୁ ଲତା ବନ ଗିରି
ତଳେ ଦୟା ନାହିଁ କରେ ?
ଅନ୍ଧ ପିତା ମାତା ନେତ୍ରୁ
ଧାରା, ହା, ନୀର ଝରେ ।
ହରି, ହରି ଦୀନବନ୍ଧୁ ନାମେ କଳଙ୍କ ଲାଗିଲା !
ଦାତା ହୋଇ କୁଣ୍ଠି ହେଲ
ଏ ଦୁଃଖ କହେଁ କାହାରେ ?

---*---

(ଅଶ୍ରୁ ମୁଞ୍ଛନ କଲେ)

ଫଳ ନାହିଁ
ଅନାହାରେ ଜଳପାନ ।
ଲଭେକି ଜଠର ଜ୍ୱାଳା—
ଖାଲି ଜଳପାନେ ?
ତେବେ କିପାଁ ରହନ୍ତା ଭାବନା ?
ଧିକ ମୋତେ,
ମୋହ ହେତୁ ପିତାମାତା
ଲଭିଲେ ଏ ଦୁଃଖ ।
କି କରିବି ? ଉପାୟ ବିହୀନ ।
ଯାଏଁ ଆଣେ ଯାଇ
ସରଯୂର ବାରି । (ଅଳ୍ପ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ)
(ଅଳ୍ପ ନୀରବ ରହି, ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ହାସ୍ୟ ସହିତ) ;
ହୁଁ ! ସଲିଳେ କି ଯାଏ କ୍ଷୁଧା ?—
ବରଂ ବଢେ !

ହାୟ ! ହାୟ ! ବିଧି ବିଡମ୍ବନା !
ଦୟାମୟ ବିଧାତାରେ !
ଭଲ ଦୟା ଦେଖାଇଲ ଆଜ ।
ନାମେ ତୁ ଦୟାଳୁ ମାତ୍ର କର୍ମେ ବିପରୀତ ।
ଶୁଣିଛି ମୁଁ ପିତୃ ମୁଖେ ।
ତୁମ୍ଭେ ପରା ଜଗତର ପିତା ?
ଜୀବର ବ୍ୟଥାରେ ପାଅ ବ୍ୟଥା ?
ସେହି ତୁମେ ?—
ତୁମେ ପ୍ରଭୁ ଜୀବ ଅନ୍ନଦାତା ?
ଦୟାମୟ ତୁମେ ?
ଜୀବର ଜୀବନ କର୍ତ୍ତା ?
ଏହି ତାର ପ୍ରମାଣ କି ପ୍ରଭୁ ?
କ୍ଷୁଧାରେ ପୀଡ଼ିତ ପିତାମାତା,
ରହିବ କି ନରହିବ ଜୀବ ।
ଦୟାମୟ ନାମେ କିପାଁ
ଲଗାଅ କଳଙ୍କ ?
କି କଠିନ ହୃଦୟ ତୁମ୍ଭର ?
(ଅଳ୍ପ ନୀରବ ରହି) ନା, ନା, ମିଛେ କାହିଁ ଦୋଷିବି ମୁଁ ବିଧି !
ହତଭାଗ୍ୟ ଏଜଗତେ ମୁହିଁ ?
କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ଆଉ ଛାର ପ୍ରାଣେ ।
ପିତା ମାତା ପ୍ରାଣ ଯିବା ପୂର୍ବେ
ବିସର୍ଜନ ଦେବି ପ୍ରାଣ,

ସରଯୂ ସଲିଳେ । (ଅଗ୍ରସର)
ସରଯୂର ତଳ୨ ନୀଳ ଜଳ ରାଶି
କଳକଳ ଆବାହନ ଗୀତଗାନେ,
ଲହରୀ ସହିତ ଟେକି ମଥା,
ଆଦରେ ଡାକଇ ମୋତେ କରିବାକୁ କୋଳ ।
ଯିବ, ମିଳିଯିବ ଅଙ୍ଗେ ।
ମରିବା ଆଗରୁ ମୋର ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତା
ତେଜବ ଜୀବନ । (ପୁନଃ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ)
(ଭାବି) କି କହିଲି ?
ନା, ନା, ନପାରେ ତ ମରି ।
କିପରି ମରିବ ?
ମରିଲେ ମୁଁ,
ଅନ୍ଧ ପିତା ମାତା ମୋର ନିଶ୍ଚୟ ମରିବେ ।
ନା,ନା, ହେବନାହିଁ ଆତ୍ମଘାତ ।
ଥାଉ ଥାଉ ପ୍ରାଣ,
କିପରି ମୁଁ ଦେବରେ ଭସାଇ—
ଅନ୍ଧ ଜନନୀ ଜନକେ,
କାଳ ସ୍ରୋତ ଜାହ୍ନବୀ ଗରଭେ ?
ଦେଖେଁ, ବିଧାତାର ସୃଷ୍ଟି !
ତେଷ୍ଟାହରେଁ ଆଉଥରେ !
ପାଇବ ବା ଫଳ ମୂଳ କିଛୁ !
ନାହିଁକି କେ ଦୟାଳୁ ଏ ବନେ ?
ଯାଏଁ । (ଅଗ୍ରସର ହୋଇ)

ରଜନୀ ଗୋ; ଯାଗି ଉଠ ।
ଦେ 'ମା ତାଙ୍କ ପ୍ରଷ୍ଣତ ତପନେ ।
ତୁମ୍ଭ ପିତା ମାତା ତେଣେ କ୍ଷୁଧାରେ ଆକୁଳ,
ଭୁଲ ଦେ'ମା ଅକୁଳ ସାଗରେ ।
ଅହୋ ! କଠୋର ବଧିର ବଧି, ନପାରିବୁ ଏଡ଼ୁ ?
ଭୟେ ତେଣୁ ଅସମୟେ
ନପାରୁଛୁ ଗୃହଁ ?
କିବା ଭୟ ଜନନୀ ଗୋ ?
ସେ ବିଧି ନଳଙ୍କୁ ମାଙ୍କ କାଳେ ଯେ ଲଙ୍ଘିଲ ।
କିବା ଭୟ ସେ କାଳକୁ ତୋର ?
କ୍ଷୁଧାନଳେ ହୁଏ ଜୀବହତ୍ୟା ;—
ତାହା ଯଦ ସହେ ବିଧି ପ୍ରାଣେ
ତା ବିଧାନ କେ ଶୁଣିବ କହ ?
ଯାଗ ମା ଆନନ୍ଦମୟି –
ଗଭୀର ଯାମିନୀ,
ଉଠମା, ଉଠମା,
ନାହିଁ କି ମା ତୋ ଅନ୍ତରେ ସ୍ନେହ
ମୋ ଜନନୀ ସମ ?
ଯେ ସେନେହ ବଳେ ଦିନଦିନ ଉପବାସୀ–
ମାତା ନୟନରୁ, ଦୂରେ ଥାଉ ଝରିବାର
ତପ୍ତଲୁହ ଧାର;
ତନୟେ ହରେଖି ତା'ର
ଆସେ ଶତ ସିଂହାତେଜ ।

ଫୁଟିଉଠେ ବିଷାଦ କାଳିମାସରେ ପଦ୍ମ-ଶତଦଳ ।
ଆଶ୍ୱାସଇ କୋମଳ ବଚନେ !
ନାହିଁ କିଗୋ ସେ ସ୍ନେହ ମା,
ଅନ୍ତରେ ତୋହର ?
ନା, ନା, ମିଥ୍ୟା !
ଅଛି, ଅଛି, ନୋହିଲେ କିପାଁଇ ?
ଅସଂଖ୍ୟ ସନ୍ତାନ ମାଗୋ !
ବକ୍ଷେରେ ପଡଇ ଶୋଇ
ସ୍ନିଗ୍ଧ କୋଳେ ତୋର ?
(ହସ୍ତପ୍ରସାରି) କଣା ମାତ୍ର ସେହିସ୍ନେହ ଢାଳଦେ ଜନନୀ !
ଚାଲ ଯାଅ, ଯାଅ ଚାଲ !
ଉଠୁ ରବି ପୂର୍ବରଙ୍ଗ ମେଘେ !
ଫୁଟି ଦେଇ ଆଲୋକର ରେଖା,
ଦେଖା ଦେଉ ଅରଣ୍ୟର ଗୁରୁ.ଗମ୍ଭୀର !
ଖୋଜି ବୁଲିବି ଗୋ ମାଗୋ, ଆଣେ ଫଳମୂଳ
ଦସ୍ୟୁଙ୍କର ଜନନୀଗୋ,
ଶାନ୍ତି-ବିଧାୟିନି ନାଶାଥିନୀ ! (ପୁନଃ ଅଗ୍ରସରହେଲେ)
(ଅଳ୍ପ ନୀରବରହି)—କାହିଁ କାହିଁ ?
ରଜନୀ ଗୋ, ମା'ମୋର ? କାହିଁ ?
ଉଠିଲୁଣି ନାହିଁ ?
ତେବେ ବୁଝିଲି ମା !
ଦରିଦ୍ରର ବନ୍ଧୁ କେହିନାହିଁ !

ନାହିଁ କେହି ଏ ଜଗତେ—
ନଗରର ପ୍ରାନ୍ତେ ଯାଇ
ଦୀନ ଦୁଃଖେ ଝରେ ବାରି ଧାରା !
ଜାଣିଥିଲି ମୁହିଁ
ସ୍ୱାର୍ଥପରତାର ସ୍ରୋତ ବହେ ଲୋକାଳୟେ ।
ଅନାଚାର, ଅବିଚାର, କ୍ରୂର ନିଷ୍ଠୁରତା
ଖେଳି ଲୋକାଳୟେ ଚଳେ !
ନିର୍ମଳ ନିର୍ଝର ଯହିଁ
ଝରଝରେ ବହି,
ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଧା ଦିଏ ଢାଳି ଲତିକା ପତ୍ରଣେ ।
ଫୁଟେ ଫୁଲ, ଛୁଟେ ବାସ
ପବନେ ପବନେ, ଜନହୀନ ସେ ବିଜନ ବନେ,—
ଦେବତାର ନନ୍ଦନ କାନନେ,
ନାହିଁ ସେ ସକଳ, ନାହିଁ ହିଂସା, ନାହିଁ ଦ୍ୱେଷ,—
ଜଗତର କଦର୍ଯ୍ୟ ବିଚାର ।
କିନ୍ତୁ ଆଜ ? ହୋଇଛି ସେ ଭ୍ରମ ମୋର ଦୂର ।
ବୁଝିଲି ମୁଁ
ଦରିଦ୍ରର ସକଳ ସମାନ ।
ଦରିଦ୍ରର ଲାଗି ।
ଲୋକାଳୟ, ଅରଣ୍ୟର
ନାହିଁ କିଛି ଭେଦ ।
ସମାନ ସକଳ ।

ଓହୋ, କର୍ମ୍ମ ବିଧାତା ଶ୍ରେଷ୍ଠ କିନା,
ସଙ୍କଳ୍ପ ତ ଅଧିକାର ତାର;
କିବା ଲୋକାଳୟେ କିବା ବନେ ।
ମିଛେ କିପାଁ ଦୋଷ ଦେବ କାହାକୁ ଜଗତେ ?
(ଚମକି) ଏଁ, କିସ ? ଏକି ହେଲା ?
ବାମ ଚକ୍ଷୁ ସ୍ଫୁରେ କିପାଁ ମୋର (ବାମଚକ୍ଷୁ ଚିପିଧରି)
ନଜାଣେ ଏଥିରୁ ଫଳ—
ଅଛି କିବା ଦୁଃଖ ।
ନମିଳିବ କିରେ ଜଳ ? ଦେଖେ,
ବିଧାତାର ଛଳ ।
ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ କିଛି, (ପ୍ରସ୍ଥାନ)
(ଦଶରଥ ପ୍ରବେଶ)
ଦଶରଥ— କ୍ରମଶଃ ବଢଇ ନିଶି ।
କାହିଁ, କିଛି ପାଇଲିତ ନାହିଁ ।
ବନ୍ୟହସ୍ତୀ, ବରାହ, ଭଲ୍ଲୁକ,—
ସକଳେକି ତେଜିଲେଣି ବନ ?
ଥକିଲିଣି ଭମି ଭମି ବନେ ।
ଯାଏଁ ଦେଖେ,
ଅପେକ୍ଷା କରିବି ଏହି ବୃକ୍ଷ ଅନ୍ତରାଳେ ।
ପାଏଁ ଯଦି କିଛି ।
ସରଯୂ ନିକଟ,
ଜଳପାନ କରିବାକୁ

ଅସିପାରେ ଜନ୍ତୁ ଅବା କେହୁ ।
(ନେପଥ୍ୟେ କୁମ୍ଭରେ ଜଳ ପ୍ରବେଶ ଶବ୍ଦ)
(ହଠାତ୍ କାନଡେରି) ଉଁ ?
ବନହସ୍ତୀ ହେବ
(ପୁନଃଶବ୍ଦ ଓ ଦଶରଥ ଶୁଣିଲେ) ହଁ ହେବ୨, ସେହି ଶବ୍ଦ !
ବନହସ୍ତୀ ଆସିଅଛି ଜଳପାନେ,
ସରଯୂ ପୁଲିନେ । (ମୁଖରୁ ଆନନ୍ଦର ଆଭାସ)
ସ୍ତବ୍ଧ ଚରିଦିଗ,
ଅନ୍ଧକାର ପୁଣି ।
ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ କିଛି ।
ଲୁଣ୍ଠକାୟ କରି ଅଙ୍ଗ
ଶୁଭେ ମାତ୍ର ଜଳପାନ ଶବ୍ଦ ।
ଉତ୍ତମ !
ଶବ୍ଦ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି,
ଶବ୍ଦଭେଦ ଏଡ଼ିବ ଏଥର ।
ପରୀକ୍ଷା କରିବି ଆଜ ଶର ବଳାବଳ ।
(ଶର ଯୋଜନା ଓ ଶରତ୍ୟାଗ)
ନେପଥ୍ୟେ--ଓଃ (ବିକଳ ଚିତ୍କାର)
କେଁରେ ନିର୍ମ୍ମମ ?
କେ ହାଣିଲୁ ଶର ମୋ ଉରସେ ?
କେ ବଧିଲୁ ?
ହାୟ ! ହାୟ !

କି ହୋଇବ ଅନ୍ଧ ପିତା ମାତା ଦଶା ?
ଓ ହୋ !

ଦଶରଥ—(ଚମକି) ଏଁ, ଏ କଥ, ସର୍ବନାଶ !
କି କରିଲି ?
ପଶୁଭ୍ରମେ ବଧିଲି ମାନବେ ।
କି କଲି ମୁଁ ? ଯାଏଁ; ଯାଏଁ,
ଦେଖେଁ ବେଗେ । (ଶୀଘ୍ରପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଗାଇ ୨ ମାୟା ପ୍ରବେଶ)

ଭଗ୍ନ ବାଦଲ, କମ୍ପେ ସାଗର, ବରଷେ ବାରିଧାର,
ଏକାକୀ ସେ ଗୋ, ଅନ୍ଧକାରେ, ନୟନ ଶାନ୍ତି ତାର
ଏକାକୀ ସେ ଗୋ କୋଟି ଅଲୋକ,
ଅନ୍ଧ ନୟନ-କିରଣ ଝଲକ
ଥିଲାତ ସେ ଗୋ କାନନ ଧାମେ
କଲକଣ୍ଠ ଗିର ।
ହା'ରେ କଠୋର-ହୃଦୟ ନୃପତି
କରିଲୁ କେଁଯାଛ ସ୍ୱାର୍ଥ !
ମାୟା ଛଳନା; କେ କରେ କଳନା ?
ବଢ଼େଇ ବଣ ଯାର ।

——

ପଟକ୍ଷେପ

ତୃତୀୟ—ଅଙ୍କ ।

୧ମ ଦୃଶ୍ୟ

ସରଯୂକୂଳ

ଜଳ ନିକଟରେ ସିନ୍ଧୁ—ଶରବିଦ୍ଧ ।

(ଦଶରଥ ପ୍ରବେଶ)

ଦଶରଥ— (ସିନ୍ଧୁକୁ ଦେଖି ଚମକି)
ଓଃ ଏ କି କଲି ?
(ପୁନଃନିକଟକୁ ଯାଇ)
ବଧିଲି ମାନବେ !
ଆହା ! ଆହା !
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଳକେ—
ବିନ୍ଧିଲି ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶର
କଷି ତୁମେ ମୁହିଁ ।
ଏ କି କଲି ?
ସୁକୁମାର କୁସୁମ ଅଙ୍ଗରେ
କଠୋର କୃପାଣ
ହାୟ ! ହାୟ ! କି କଲି ମୁଁ ?

ସିନ୍ଧୁ— (ବିକଳ ହୋଇ) କିଏ ତୁମେ ଅସ୍ତ୍ରଧାରି !
କିଏ ତୁମେ ବଧିଲ ହେ ମୋତେ ?
କିଏ ତୁମେ ?

ଦଶରଥ— (ସ୍ୱଗତ ଚମକି) ଉଁ କି ବୋଲିବି !
କି ବୋଲି ମୁଁ ଦେବିରେ ଉତ୍ତର ?

କି କହିବି କିଏ ମୁହିଁ ।

ସିନ୍ଧୁ— (ପୂର୍ବବତ) କିଏତୁମେ ! ଓଃ କିଏତୁମେ ?

ଦଶରଥ— (ଅଳ୍ପ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ)
ଓହୋ ! ପୁଣି ସେଇ ସ୍ୱର !
ସେହି ପ୍ରଶ୍ନ ! କିଉତ୍ତରଦେବି ? ମୃତ ନା ଜୀବିତ ମୁହିଁ !

ସିନ୍ଧୁ— ଉତ୍ତର ନଦିଅ କିପାଁ ଅସ୍ତ୍ରଧାରି ତୁମ୍ଭେ ?

ଦଶରଥ— କିଏ କିଏ ! ବ୍ରହ୍ମଘାତି ଅନ୍ଧ କୁଳାଙ୍ଗାର
ନାରକୀୟ କୀଟ,ଅପଦାର୍ଥ ଘୋର ଅପଦାର୍ଥ ।

ସିନ୍ଧୁ— କିଏ ତୁମେ ? ଆତ୍ମନିନ୍ଦା କର କିମ୍ପା ମିଛେ ।
କିଏ ତୁମେ ଅସ୍ତ୍ରଧାରି ! ପରିଚୟ ଦିଅ ।

ଦଶରଥ— ପରିଚୟ ! ଶୃଣ୍ୱାଳନ୍ତୁ ହୀନମତି ପାପୀ ଦଶରଥ !

ସିନ୍ଧୁ— କିଏ ! ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା !

ଦଶରଥ— ସୁକୁମାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ତନୟ !
ଅଉ ରାଜା କିପାଁ ? ରାଜା ନୁହେ ।
ବ୍ରହ୍ମଘାତି—ନୀଚ, ନୀଚ ।
ନୀଚ୍ୟଦପି ନୀଚ
କ୍ରୂରମତି କଠୋର କର୍ମ୍ମ ।

ସିନ୍ଧୁ— ମହାରାଜ, ଦରିଦ୍ର ତାପସ ପୁତ୍ର ମୁହିଁ !
ଅନ୍ଧ ପିତା ମାତା ମୋର,
ସାରା ଦିନ ଉପବାସୀ ।
ନମିଳଲା କାହିଁ ଫଳ ମୂଳ ।
କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ ଲାଗି

ଅସିଥିଲି ନେବାକୁ ମୁଁ,
ସରଯୂର ବାରି ।
ଅତି କ୍ଷୁଧାତୁର,
ଅତି ତୃଷାତୁର ।
ରହିବ କି ଜୀବ ଯିବ ?
ଏକାଳ-ରଜନୀ କାଳେ —
ଅନ୍ଧକୋଳ ଶୂନ୍ୟ କରି,
ଆସିଥିଲି ଏଥି ।
ହୋଇ, ପଡ଼ିଛି ଏ ଘଟ, ଦେଖ,
ଆଣିଥିଲି ନେବାକୁ ମୁଁ ଜଳ !
ଚିର ବନବାସୀ ମୁହିଁ ।
ବନଫଳେ ଗଢା
ଜୀବନ ମୋହର ।
କରିନାହିଁ ଅପକାର
ଜୀବନେ କାହାର ।
ଚିରକାଳ କଷାୟ ବସନ
ଅବା ବଲ୍କଲ ପହରି
ନିଏ ଦିନ ହରି ।
ଲୋକାଳୟେ ରାଜନ୍ୟ ରାଜାର
କରିନାହିଁ ରାଜଦ୍ରୋହ କେବେ,
ନୁହେଁ ଦୋଷେ ଦୋଷୀ,
କାହିଁ ତେବେ ମହାରାଜ !

ବିନା ଦୋଷେ
ହାଣିଲେ ଏ ଶର ?
ମରିବ ମୁଁ, କ୍ଷତି ନାହିଁ କିଛି;
ଜନମ ହୋଇଲେ ଧ୍ରୁବ ମରଣ ଜଗତେ,
କିନ୍ତୁ ହାୟ !
ଅନ୍ଧ ମୋର ଜନନୀ ଜନକ ଦୁହେଁ;
ଜୀବନ ଆଲୋକ ଏକା ମୁହିଁ,
ନ ଜାଣେ କି ଅଛି ଭାଗ୍ୟେ,
ଅହରହ ପୁତ୍ର ଶୋକେ ଦହି ପଳେ ପଳେ,
ଲୋଟିବେ ଧରଣୀ,
ମରିବେ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଥିଲି ମୁହିଁ—
ଭୀମ ମରୁ-ଜଳ-କୁଣ୍ଡ ସମ
ଅନ୍ଧ ନୟନର ତାରା,
ଜୀବନ ଆଲୋକ—
ଅନ୍ଧର ଲଉଡ଼ି
ଥିଲି ମୁହିଁ ।
ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ମୁହିଁ
ନାହିଁ ଆନ କେହି ତାହାଙ୍କର ।
ମହାରାଜ କିକହିବ ?
କି ହୋଇବ ? କି ହୋଇବ ତାଙ୍କ ଦଶା ?
ମହାରାଜ !

ମାରି ମୋତେ,
ବଧିନାହିଁ ଗୋଟିକର ଜୀବ,
ଏକବାଣେ,
କରିଛି ଶୀକାର ତିନଜଣେ ।
ବିନାଦୋଷେ ତିନପକ୍ଷୀ —
ତେଜବେ ଜୀବନ ତବଶରେ ।
ଆହା ! ହା !
ଦଶ—ଛି, ଛି, ଧିକ, ଧିକ, ଯନ୍ଦ କୁଳାଙ୍ଗାର ।—
ଦଶରଥ !
କି ଦୁଷ୍କାର୍ଯ୍ୟ କରିଲୁ ସାଧନ ?
ଏତେଦିନେ କଲୁ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା !
ହାୟ ହାୟ ! କି ହେବରେ ଦଶା !!!
ସିନ୍ଧୁ—ହାୟ ପିତା, ହାୟ ମାତା,
ଗୃହେଁ ରହିଥିବ ପଥେ ଆକୁଳ ନୟନେ,
କ୍ଷୁଧାରେ ବିକଳ ।
ତୃଷାରେ ତ ଦଶଦିଗ ମଣୁଥିବ ଶୂନ୍ୟ !
ଅହୋ ! କେଡେ ନିଷ୍ଠୁର ମୁଁ ।
ମହାପାପୀ ! ମହାପାପୀ !
ମରଣାନ୍ତେ
ନରକେ କି ନାହିଁ ସ୍ଥାନ ମୋର ?
ନ ପାରିଲି ଦୂର କରି,
ପିତା ମାତା ଦାରୁଣ ଯାତନା,

ଓହୋ ! ନପାରିଲି ଦେଇ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ
ଏକ ବିନ୍ଦୁ ଜଳ, ପିପାସାର କାଳେ ।
ହାୟ, ହାୟ,
ଅନ୍ତିମ-କାଳକଠେ
ପୂଜି ନ ପାରିଲି ବାରେ ସେ ରଙ୍ଗ ଚରଣ !
ପିତା ! ମାଗୋ !
ଓଃ ! ବଡ ବିଷମ ଯାତନା ।
ବଡ଼ କଷ୍ଟ !

ଦଶ— ମୁନିପୁତ୍ର ! କରିବ କି ଜଳପାନ ?

ସିନ୍ଧୁ— ଜଳ ପାନ !
ଓଃ !
ପିପାସାରେ ପିତା ମାତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆକୁଳ,
ତହିଁ ପରେ ଜଠର ଯାତନା,—
ଉପବାସ ଦୁଃଖ !
ନ ପାରିଲି ଶାନ୍ତ କରି ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ଜ୍ୱାଳା ।
କି ସାଧେ ପିଇବି ଜଳ ?
ନା, ନା,
ଶୁଷ୍କ କଣ୍ଠେ ଯାଉ ପ୍ରାଣ ।
ମହାରାଜ !
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯାତନା, ବଢ଼େ ଜ୍ୱାଳା ।
କାହିଁ ଥିବେ ପିତା ମାତା,
ଚାରି ବିନ୍ଦୁ ଲଗି,

କିଏ ଦେବ ଜଳ ?
ହେ ପିପାସୀ !
ଦସ୍ୟୁଙ୍କର ଘାତ କଲେ,
ଅନ୍ତିମ ଶଯ୍ୟାରେ ମାଗେ କରଯୋଡ଼ି ଶିଶୁ ।
ମାଁ ଗୋ !
ଅସୀମ ଆଦରେ
କରିଥିଲୁ କୋଳ ।
ଅତିକଷ୍ଟେ ପାଳିଥିଲୁ ମୋତେ
ହେବ ବୋଲି ଅନ୍ଧ ନୟନର ଯଷ୍ଟି ।
ନା, ନା, କ୍ଷମା କର ଦୋଷ,
ଅକର୍ମ୍ମଣ୍ୟ ! ଅଧମ ମୁଁ ।
ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ !
ଜନନୀ ଗୋ !
ନପାରିଲି କରି ସେବା ।
ମହାରାଜ !
ଏତେ କି ନିଷ୍ଠୁର ତୁମ୍ଭେ ?
ନଜାଣକି ଜନନୀର ମାୟା ?
ରାଜା ବୋଲି,
ନ ବୁଝକି ଜନନୀର ସ୍ନେହ ?
ନିଜ ସୁତ ଶିଶୁ—
ପଲଙ୍କ ଆସନେ,
ଲଭେ ଯେଉଁ ସୁଖ;

ନାହିଁ କି ହେ ସେ ଅନାଦ
ହୀନ ଦୁଃଖି ଜନନୀର—
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଛିନ୍ନ ପଣନ୍ତ କାନରେ ?
ଦରିଦ୍ର କି ନଜାଣଇ,
ସନ୍ତାନ ଅଦର ?
ଦରିଦ୍ର ଜନନୀ କହେ
ନ କରେ ଚୁମ୍ବନ ଶିଶୁ ମୁଖେ—
ଭାଳ ଶୁଭାଶିଷ
ନୟନର ବାରି ?

ଦଶରଥ—(ଅଧୀରେ) ଓଃ, ଓହୋ, ସ୍ତବ୍ଧ ହୁଅ କଣ୍ଠ,
ବଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅରେ ବକ୍ଷ ।
ବିଷମ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।

ସିନ୍ଧୁ— ବଢ଼ଇ ଯାତନା କିମ୍ପେ,
ମହାରାଜ !
ତୁମ୍ଭ ଭାଷଣର ଠାରୁ
ଏଯାତନା ଅନ୍ୟନ୍ତ ଭୀଷଣ !
ଘୋର ନିଶା ଦଶେ ମୋତେ,
ଆବୁରି ଅନ୍ଧାରେ ମିଶା ।
ଓଃ କି କରିବି ?
ଫାଟିଯାଏ ବୁକୁ !
ସହ ନପାରଇ ଆଉ
ତୃଷ୍ଣା ହିଁ ରଳିଂଲା !

ଦଶରଥ—(ସ୍ୱଗତ) କି କରିବ ?
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ହେଲୁ ଅବସାନ,
ଶ୍ୱାସକ୍ରମେ ଲାଗେ କ୍ଷୀଣୁ କ୍ଷୀଣ !
କରେଁ କି ଉପାୟ ?
ହେ ବିଧାତା,
ଏହୁଥିଲା ଶେଷେ ?
ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା, ଶିଶୁ ହତ୍ୟା, ନରହତ୍ୟା ?
ଦିଅ ବୁଦ୍ଧି ହରି !
ଯାଉ୍ ଜୀବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ ।
ସିନ୍ଧୁ— ମହାରାଜ !
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶର
ମର୍ମସ୍ଥାନ କରିଛୁ କର୍ତ୍ତନ ।
ଜଳେ ଭୀମ ଜ୍ୱାଳା,
ନାହିଁ ପରିତ୍ରାଣ ।
ବଡ଼ କଷ୍ଟ, ଓଃ,
ମୂର୍ଚ୍ଛାକର ଶର
ରକ୍ଷାକର ।
ଯାଉନାହିଁ ଯାଏ ପ୍ରାଣ ।
ଓଃ ପିତା, ମାତା,
ମାଗୋ ।
ଦଶରଥ—(ସ୍ୱଗତ) ଖୋଲିବି କପରି ଶର ?
ନାହିଁ ନାହିଁ, ହୁଏ ଅବା,

ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ଶେଷେ ।
କେଜାଣି କି ହେବ,
ଲାଗେ ଡର ।

ସିନ୍ଧୁ—(ଅଶ୍ରୁବିକଳେ)ମହାରାଜ !
ହେବନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା,
ନୁହେଁ ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ବୈଶ୍ୟର ଔରସେ
ଆଉ ଶୂଦ୍ରାଣୀ ଉଦରେ
ଜନମ ମୋହର ।
ନକର ଭାବନା ।
କି କରିବ ?
ବିଧିଲିପି କେ କରିବ ଆନ ?
ଟାଣ ଶର, ବଢଇ ଯାତନା କ୍ରମେ ।
ଓଃ, ହୋ ! ଦାରୁଣ ଯାତନା ।

ଦଶରଥ—(ସଖେଦେ)ଧିକ୍, ଧିକ୍, (ଧନୁଫିଙ୍ଗି)
ଦୂର ହୁଅ ଧନୁର୍ବାଣ ।
କି କରିଲି ?
ବିନାଶିଲି ନିରୀହ ବାଳକ ?
ଅନ୍ଧ ବୃଦ୍ଧ ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ,
ଦେଲି ସନ୍ତାନର ପୀଡା !
ପାପ ଅସ୍ତ୍ର ନଧରିବି ଆଉ
ଧିକ ଧିକ !

ସିନ୍ଧୁ— ମହାରାଜ !
ଦୈବଲିପି କେ' କରେ ଖଣ୍ଡନ ?
ତବ ଶରେ ମୃତ୍ୟୁ ମୋର ବିଧାତାର ଇଚ୍ଛା
ହୋଇଛି ପୂରଣ ଏବେ ।
ଅଜ୍ଞାନେ କରିଛ ପାପ,
କିପାଁ ତେବେ ହେଉଛ କାତର ?
କର୍ମଫଳ ଅବଶ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜିବ ।
କର୍ମଫଳୁଁ କେହନୁହେ ଭିନ୍ନ ।
ଭାଗ୍ୟେ ମୋର ଅକାଳ ମରଣ ଲେଖା ।
ତୁମ୍ଭେ କି କରିବ ?
ତୋଳ ରଖ ଶର ଏବେ
ମର୍ମସ୍ଥାନୁ ମୋର,
ଚାଲ ଘେନ ମୋତେ
ମୋର ପିତା ମାତା ପାଶେ ।
ଏହି ବନ ପଥ ଦେଖେ,
ଚଲ ସେହି ପଥେ ।
ଥିବ ସାବଧାନ ।
ପ୍ରଥମେ ପ୍ରସନ୍ନ କର ଜନନୀ ଜନକେ,
କୌଶଳ ଆଚରି,
ଜଣାଇବ ମୋର ମୃତ୍ୟୁକଥା,
ନତୁବା ଘଟିଇ ପଡ଼େ
ବିଷମ ବିପଦ ।

ଦେବେ କାଳେ ଅଭିଶାପ[illegible]ତା ।
ଚଳ ରାଜା,
ବିଳମ୍ବ ନକର !
ଘଟିବଟି ବିଳମ୍ବେ ବିପଦ !

ଦଶରଥ— ହା ବିଧାତା,
ରକ୍ଷାକର, ରକ୍ଷାକର,
ରକ୍ଷାକର ବାଳକ ଜୀବନ ।(ଅକ୍ଷିମୁଦି ଶରକାଢ଼ିଲେ)
ଓଃ, ହର !

ସିନ୍ଧୁ— (ଚମକି) ଉହୁହୁ ! ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯାତନା,
ଗଲାପ୍ରାଣ, ଯାଏଁ ରାଜା !
ପିତା, ମାତା ମୋର,
ଆହା ! ମୃତ୍ୟୁକାଳେ—
ଥରେ ଯାହା ନଦେଖିଲି ପଦ, (କରଯୋଡ଼ିଲେ)
କ୍ଷମ ଅପରାଧ ମୋର
ଅଧମ ସନ୍ତାନ !
(କ୍ଷୀଣସ୍ୱରେ) ସ୍ନେହମୟୀ ଜନନୀ ଗୋ ମୋର
ଓଃ ,ଓଃ, ହରି, ନାରାୟଣ, ଓଃ ! (ମୃତ୍ୟୁ)

ଦଶରଥ—(ଚମକି) ଏଇ,
ସ୍ପନ୍ଦହୀନ ହେଲାତ ଶରୀର ।
ଶେଷ ହେଲା,
ବଢ଼ିଲା କାଳରଜନୀ,
ଝଡମୁଁ ବରେ ରକ୍ତଧାର ।

ଉଲଟି ପଡ଼ିଲା ଶିଶୁ ନୟନର ତାରା ।
ହାୟ, ହାୟ, ଗଲା ଉଡ଼ି ପ୍ରାଣ ପକ୍ଷୀଏବେ ।
ଫୁଟିଅସୁଥିଲା କଳି,
ନିର୍ମମ କଠୋର ଦଶରଥ, କରିଲୁ ଦଳନ !
ନ ଜାଣେ ଏ ପାପେ,—
କି ନରକେ ବାସ ହେବ ମୋର ?
ଯାତନାର ଶାସ୍ତି ଭୋଗ ହୋଇବ ନିଶ୍ଚୟ ।
କାନୁ ଦୁଃଖ !—
ଅନ୍ଧ ତାପସ ଦମ୍ପତି, ହେଲେ ପୁତ୍ରହରା,
ବଞ୍ଚିବେ କି ସତେ ?—
ସହି ସନ୍ତାନର ଶୋକ ?
ଚାହିଁ ରହିଥିବେ ପଥେ, ଜଳ ଆଶେ;
ପାଇଁ ଥିବେ ମନେ, ଯାଇଛି ତ ପୁଅ
ଆଣିବାକୁ ଜଳ !
ଶୁଣିଲେ ସେ ମୋ ମୁଖରୁ
ଏ ବିଷମ ମୃତ୍ୟୁ,
ମହାବଜ୍ର ପଡ଼ିବ ମସ୍ତକେ ।
ଭୀମ ଲୋଳଜିହ୍ୱା କାଢି,
କୋଲାହଳ ଦାବାନଳ;
ଉଠିବ ଏ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ।
କରେଁ କି ଉପାୟ ଏବେ ?
କାଳ ସତି ହେଲା ମୋର କାଳ ।

ନ ଶୁଣିଲ କୌଶଲ୍ୟାର କଥା,
କି ମୁଖରେ ଫେରିବି ମୁଁ ସତେ
ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରେ ?
କି ବୋଲିବେ ପୁରବାସୀ ?
ଯାଇଥିଲ ମୃଗୟା କାରଣେ,
ଫେରିଲ ମୁଁ କରି ଏକ
ତାପସ ତନୟ ହତ୍ୟା !
ନା, ନା ! ବରଂ ମୃତ୍ୟୁ, ବରଂ ସରଯୂର କୂଳ;
ଆତ୍ମହତ୍ୟା ! ମହାନ୍ତ୍ରହେଁ,
ପାପକର୍ମ ପରିଣାମ ଏହି । ଯାଏଁ ।(ଅଗ୍ରସରହେଲେ)
(ଥକା ହୋଇ ରହି) ଯିବ ? କାହିଁ ଯିବ ?
ରଖି ଏଥି ମୃତ ଋଷି ପୁତ୍ରେ
କପରି ବା କରିବ ମୁଁ, ପାପ ଆତ୍ମହତ୍ୟା !
ବଢିବ ଅଧିକ ପାପ ସିନା, ନା ନା, ଯାଏଁ ।
ଅନ୍ତିମ ବଚନ ଋଷି କୁମାରର, ପାଳିବି ମୁଁ ନିଶ୍ଚେ !
ଯାଏଁ, ଅନ୍ଧ ଦମ୍ପତି ନିକଟ,
ଜଣାଇବି ଧରି ପଦ ଯୁଗ,
ଦେଖେଁ, ଯଦି ପାଇପାରେଁ କ୍ଷମା ।
ତହିଁ ପରେ ପାପ ପ୍ରାଣ ଦେବି ଢାଳି
ସରଯୂ ସଲିଳେ !
ପାପ ଫଳ ମିଳିବ ପାପରେ ।
(ସିନ୍ଧୁର ମୃତ ଦେହ ଧରି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୨ୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ବନପଥ ।

ମାଧ୍ୟା— (ଦୃଷି୨ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ) ।

ପାଷାଣ ଭେଦୀ, କି କରୁଣ କଣ୍ଠ, କଠୋର ପ୍ରାଣେ ବାଜେ । ୦ ।
ସେ ତାନେ କମ୍ପେ ଗଗନ ଅଙ୍ଗ,
ବିଜୁଳି-ଚକ୍ର ଦେଖାଏ ରଙ୍ଗ,
ଶିଖରେ ପକ୍ଷ, ପାଦପ ସ୍ତବ୍ଧ, ଅଚଳ ଶୃଙ୍ଗ ସଜେ ।୧।
କରୁଣ କଣ୍ଠ କେବେଡ଼େ ସେ ଧୀର,
ମରମ ଜ୍ୱଳନେ କେତେ ପ୍ରଖର,
କମ୍ପେ ଭୁବନ, ହସେ ମୋ ମନନ, ହୃଦେ ଅନନ୍ଦ ସଜେ ।

ଗାଇ୨ ମାଧ୍ୟା ପ୍ରସ୍ଥାନ

୩ୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

କୁଟୀର ନିକଟ ।

ଅନ୍ଧ ମୁନି ଓ ପତ୍ନୀ

ମୁନି— ତପସ୍ୱିନି !
ବିଳମ୍ବ ହୋଇଲା କିପାଁ ?
କାହିଁ ଗଲା ସିନ୍ଧୁ ?
କେତେ ଦୂର ଗଲା ?
ନମିଳଲା ଫଳ,
ଚୟନ୍ତପରି, ମିଳନ୍ତ କି ନାହିଁ ଜଳ ଅଛି ?
କେଉଁଠି ରହିଛୁ ଜନ୍ମେ ?

ପତ୍ନୀ— କାରଣତ କହୁ ଥିଲ ମୁହିଁ ।
କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ଜଳ ଯାବେ ।
ଯେ ଜଠର ସହୁ ଥାଉରେ
ଅନାହାର ବାଧା,
ଏ ବେଶୀ ବା କଷ୍ଟ ତା'ର ଜଳର ଅଭାବେ ?
କହୁଛୁ ମୁଁ ତେବେତ ବେଳୁଁ
ଜଣାଇ ଗଲେ ପାହୁଥାନ୍ତା ରାତି ।
ମନରେ ସନ୍ଦେହ ଲାଗେ ।
ସରବରତ ବହୁ ଦୂର ନୁହେଁ ।
ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ତେବେ ?
ମୁନି— କାରଣ କି କହି ନାହିଁ ମୁହିଁ ?
ନ ଶୁଣିଲା, କେମାନିକା କଥା ।
କାହିଁକି ବିଳମ୍ବ ଏତେ ?
ଅନ୍ଧକାରେ ହୋଇଲା କି ପଥଭ୍ରମ ତାର,
ପତ୍ନୀ— ତୁନି ହୁଅ, ଶୁଣ, ଶୁଭେ ପଦ ଶବ୍ଦ । (କାନେଇ)
ଆସେ ପୁତ୍ର ଧନ ମୋର ଫେରି ।
ଏଇ ଶୁଣ, ନିକଟରେ ଶୁଭଇ ଶବଦ ।
ଆସ ବାବା, ଆସ ଧନ କୋଳେ ।
(ଦଶରଥ ଆସି ସିନ୍ଧୁରଶବ ଭୂତଳେ ରଖି ବହଳରେ ଅନାଇଁ ରହିଲେ)
ମୁନି— ବାବା ! କିପାଇ ବିଳମ୍ବ ଏତେ ?
ନାହିଁ ଥିଲୁ ଏତେ ବେଳେଯାଏ ?
ତୁ'ତ ଏକାଧନ ଅନ୍ଧ ନୟନରମଣି ।

କାହିଁ ଥିଲୁ ଲୁଚି ଅନ୍ଧ ଜନନୀ ଜନକେ ?
ଆଣ ବାବା ! ଦିଅ ଜଳ ।
ଲାଗେ ବଡ଼ ତୃଷା ।
ତୋ ବିଳମ୍ବ ଦେଖି, କେତେ ଦୁର୍ଭାବନା ଆସୁଥିଲା,
ବ୍ୟାକୁଳିତ ହେଉ ଥିଲେ ଜନନୀ ତୋହର
ଡାକି ଡାକି ସିନ୍ଧୁ ସିନ୍ଧୁ ବୋଲି ।

ପତ୍ନୀ— ଆସ ବାବା ! ଚୁମ୍ବି ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖ ତୋର
ହରେଁ ସବୁ ଦୁଃଖ ।
କୋଳେ ଆସ ପରାଣ ରତନ । (ହାତ ବଢାଇଲେ)

ମୁନି— ବତ୍ସ ! ମଉନେ କାହିଁକି ରହୁ ?
ଓଃ ! ଧିକ ମୋତେ, ବାଧିଥିବ ପୁତ୍ରକୁ ମୋହର ।
ଲଭୁଥିବ ବଡ କଷ୍ଟ ।
ନାହିଁ ଧନ, ଆଉ ତୋତେ ଦେବୁନାହିଁ କଷ୍ଟ ।
ଆଉ ତୁ ନଯିବୁ କାହିଁ—
ଛାଡ଼ି ତୋ'ର ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତାଂ କୋଳ ।
ଆସ ବାବା, କଥା କହ, ଆସ ! (ହାତବଢାଇଲେ)

ଦଶରଥ—(ବିକଳହୋଇ ସ୍ୱଗତ) ହାୟ !
କି ଦେବି ଉତ୍ତର ?
ଅନ୍ଧ ବୃଦ୍ଧ ତାପସ ଦମ୍ପତି
କିପରି ଧରିବେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ?
ଶୁଣିଲେ ମୋ କଣ୍ଠ ସ୍ୱର,
ନଜାଣେ କି ବଜ୍ର ଯଥି

ପଡ଼ି ଯିବ ମସ୍ତକେ ତାଙ୍କର ।

କମ୍ପେ ହୃଦ ।

କାଳ ନିଶା ତ୍ରିଗୁଣ ଅନ୍ଧାର ଦଶେ ।

(କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ! କରେଁ କି ଉପାୟ ?

ପତ୍ନୀ— କିଆଁ ବାବା ନିରୁତ୍ତର ?

ଜଳ ପାଇ ନାହୁଁ ବୋଲି

ଲଜ୍ଜାଭରେ ନକହୁଛ କଥା ?

ନାହିଁ ବାବା, ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ଜଳ ।

ମେଣ୍ଟିଛି ପିପାସା ।

ଆସ ବାବା କୋଳେ ଆସ ।

ଦଶରଥ—(ବିକଳେ) ଓଃ, ତପୋଧନ, ତପୋ—(କହୁ୨ ନୀରବହେଲେ)

ମୁନି— (ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ) ଏଁ ? ଏ ଇ ସେ ନୁହନ୍ତି ।

ଏତ ନୁହେଁ ତାର କଣ୍ଠସ୍ୱର ।

କିଆଁରେ ଛଳନା ଧନ ?

ଦଶରଥ— ନାହିଁ ମୁନି ! ସତ୍ୟ କଥା ।

ନୁହେଁ ମୁହିଁ ତବ ସୁତ ।

କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଂଶଜ ମୁହିଁ

ଦଶରଥ ମୋର ନାମ ।

ମୁନି— କିଏ ?

ଦଶରଥ— ଅଯୋଧ୍ୟା ନିବାସୀ ତବ ଦାସ,

ଦଶରଥ ମୁହିଁ !

ମୁନି— ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା ?

ଦଶରଥ— ହଁ, ମୁନିବର !
ସେହି ଦାସ ତବ ।

ମୁନି— ମହାରାଜ ! ଦେଖିଛନ୍ତି ମୋହର ସନ୍ତାନେ ?

ଦଶରଥ—(ସ୍ୱଗତ) ହଁ ? କି କହିବି ? (ବ୍ୟସ୍ତଭାବ)
ହିଁ ଝଣ୍ଡି ଛ ହୁଅ ପାପ କହ୍ନା ।

ମୁନି— ଚିହ୍ନି ନାହିଁ? ଦେଖି ନାହିଁ
ସିନ୍ଧୁଙ୍କୁ ମୋହର ?
ତାପସ ବାଳକ ଟିଏ,
ତାପସ ସ୍ୱାଭାବ ବେଶ ।
ସରଳ ମତି ସେ ।
କରେ ଥିବ କୁମ୍ଭ
ଜାଣେ ନାହିଁ ଶୂନ୍ୟ ଅବା ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଯାଇଥିଲା ଜଳଲାଗି
ସରଯୂ ପୁଳୀନେ;—
ଦେଖିଛ କି ?

ଦଶରଥ— ତପୋଧନ, କି କହିବି ?
କହିବା ପୂର୍ବରୁ ଭକ୍ଷ କର ପାପୀ ଦଶରଥେ ।

ମୁନି— କାହିଁକି ବିକଳ ନୃପ ?
କହ, କହ,
କର ମୋର ସନ୍ଦେହ ମୋଚନ ।

ଦଶରଥ— ନ ରହେ ଏ ହୀନପ୍ରାଣ, ଭକ୍ଷ କର ମୋତେ,
(ଅଲ୍ପ ନୀରବରହି) ଅସିଥିଲି ନୈଶ ମୃଗୟାର ଆଶେ—

ସରଯୂ ସଲିଳେ
ଘୋର ଅନ୍ଧକାର,
ଦୂରଶବ୍ଦ ଶୁଣି,
କରି ଭ୍ରମେ, କଲି ଲକ୍ଷ ଶବ୍ଦଭେଦୀ ବାଣ,
ପରକ୍ଷଣେ, ଓହୋ ! କି କହିବ ?
କି କହିବ ?
ଆକାଶ ପାତାଳେ ଦଣ୍ଡେ
ଉଠିଲା କି କରୁଣ କାତର ରବ,
ଚହଲିତା ଉଠିଲେ ବନପି,
ଚମକି ଉଠିଲା ପ୍ରାଣ ମୋର
ଚଳିଲି ମୁଁ ଧ୍ୱନି ଅନୁସରି ।
ଦେଖିଲି ମୁଁ,
ସୁକୁମାର ତାପସ କୁମାର ଏକ,
ଶରଘାତେ କରଇ ଚିତ୍କାର ।
ବୁଝିଲି ମୁଁ ତାହାଠାରୁ
ଭୁମ୍ବରି ନନ୍ଦନ ସ୍ନେହ ।
ମୁନେଃ, ମୁନେଃ !
ଆଉ ନୁହେଁ ।
ନା ନା,
କ୍ଷମା କର ମୋତେ ।
ନପାରିବ ଆଉ କହି କହି ।

ପତ୍ନୀ— କି କହୁଛ ରଜା ? ଏଁ ? (ଉଠି ପଡ଼ିଲେ)

ମୁନି— କି କହିଲ ? କି କହୁଛ ? (ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ଭାବରେ ଅର୍ଦ୍ଧୋତ୍ଥାନ)
ରାଜା !
ବୁଝିତ ପାରିଲି ନାହିଁ !

ଦଶରଥ— ପାପ ଶରୀ ସାଥେ,
ନାହିଁ ଆଉ ସେ ସର୍ବସ୍ୱ ଧନ;—
ତୁମ୍ଭ ହୃଦୟ ରତନ !

ପତ୍ନୀ— ଏଁ ? କିସ ?
ନାହିଁ ଅନ୍ଧ ମୋର ?
ସିନ୍ଧୁରେ ? ଏକି ହେଲା ?
ବାପରେ ! କାହିଁ ଗଲୁ ? ସିନ୍ଧୁରେ !
ସିନ୍ଧୁରେ, କାହିଁଗଲୁ ବାପ ! (ମୂର୍ଛା)

ଦଶରଥ—(ସ୍ୱଗତ) କହୁଥିଲା ସିନ୍ଧୁ ଯାହା,
ସଟିବଇ ପ୍ରକୃତରେ ତାହା ?
ଏକ ବାଣେ ଦୁଇ ପକ୍ଷୀ ?
ହାୟ, ହାୟ; ପାପ ଦଶରଥ !
(ମୁନିପତ୍ନୀଙ୍କୁ ଭାଳପଦରେ ବସିଲେ)

ମୁନି— ଏକି କଲ ରାଜା !
କାଢି ନେଲ ଅନ୍ଧର ନୟନ ?
କେତେ ଯତ୍ନେ ଗଢିଥିଲି
ପିଞ୍ଜର ମୁଁ ଏକା !
ଶୂନ୍ୟ କଲ ?
([illegible] ସିନ୍ଧୁରେ ? ବାପରେ ? କାହିଁଗଲୁ ଛାଡ଼ି ?

ଆସ ଧାବା ?
ଶୁଣ ମୃଗେ, ଡାକ ଏଭ ବାରେ ପିତା ବୋଲି !
ପିତା, ସତ୍ୟ କହ !
ନକହ କପଟ !
କାହିଁ ମୋର ସିନ୍ଧୁ ?
କହ ସତ୍ୟ !

ଦଶରଥ— ବତ୍ସ ଜନ୍ମ ମନେ !
କ୍ଷମା କର ଦୋଷ,
କାମ୍ୟା କର ଦଣ୍ଡ ମୋତେ ।
ଅଟିଛି ମୁଁ ସ୍ଥବିର ତହୁ
ପ୍ରାଣହୀନ ତନତେ ତୁମ୍ଭର
ହାୟ, କି କହିବ ?

ମୁନି— ହା ! ହା ! ବଧାଗଲେ !
ଅନ୍ଧଭାଗ୍ୟେ ଥିଲା ପୁଣି
ଏତେ ବିଡମ୍ବନା ?
ବୃଦ୍ଧକାଳେ ଏ ଭୀମ ଯାତନା ?
ସିନ୍ଧୁରେ, ବତ୍ସରେ, ବାବୁରେ ?
(ଯହ୍ୟା ପତନ)
(ମୁନି ପତ୍ନୀ ଚେତନା ଲାଭ କରି)

ପତ୍ନୀ— କୁହ କହ, ତରୁଲତା,
ବନଗିରି, କେ ଜାଣିଛ କହ
କାହିଁ ମୋର ରଙ୍ଗନାଧ ?

ବାଅ ।
ତୁମ୍ଭ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖ ଚାହିଁ
ଭୁଲେଁ ସବୁ ବାଧା ।
ବାଅ ଆଣି କୋଳେ ଥରେ ।

ଦଶରଥ— ଜନନୀ ଗୋ,
ଆଣିଛି ମୁଁ ଜଳ ଯେ ତୁମ୍ଭର ।

ପତ୍ନୀ— କାହିଁ ? କାହିଁ ? (ଅଣ୍ଡାଳି ସିନ୍ଧୁକୁ ଧରି)
ବାଅ, କୋଳେ ବାଅ । (ଚମକି)
ଏଁ, ଏ କିସ ଗୋ ?
ଶୀତଳ ତ ଦେହ ।
ନାହିଁ ଚଳନ ଶବଦ ।
ନିଧି ମୋର !
ଡାକ ବାରେ,
ଡାକ ବାରେ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖେ ମାଆ ମାଆ ବୋଲି ।
ଏକି ହେଲା ମୋର ଧନ ?
କାହିଁ ମୋର ଅଞ୍ଚଳର ନିଧି !
କାହିଁ ମୋର ଅନ୍ଧୁଣୀ ନୟନ ?
କାହିଁ ଗଲୁ ପରାଣର ପ୍ରାଣ ?
କାହିଁ ବାବା !
ଯାଇ ଥିଲୁ ପଶ୍ଚ ଜଳ ଆଣି ?
ବିଧାତା !
ଜୀବନର ଯାବତ ତପସ୍ୟା ବଦଳରେ

ଢଳିଥିଲି ଶଯ୍ୟା କରି
ନିଦ୍ରାକରେ ଶକତି ଏକାଳେ,
ଦେଖି ଥାଏଁ ଥରେ
ମୋର ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ-ଛବି ।
ବାବାରେ ! ବାବାରେ ! (ମୁଖଚୁମ୍ବନ)
ମୁକ୍ତା— (ସଚେତ ହୋଇ) ଓଃ !
ବଡ଼ ଜ୍ୱାଳା, ବାବାରେ !
କାହିଁ ଛାଡ଼ି ଗଲୁ ରଙ୍କନିଧି !
ନ ନେଲୁ ସଙ୍ଗରେ ?
ଅକାଳେ କେ ଶିରେ ତୋର
ହାଣିଲା ରେ ବଜ୍ର ?
ଫୁଟି ଆସୁ ଥିଲୁ ଫୁଲ;
ପଡ଼ିଲୁ ଝାଉଁଳି
କେଉଁ କୀଟ ଦଂଶନରେ ?
କରିଛୁ କି କୋପ ବାବା,
ଲୋଟୁଛୁ ଭୂତଳେ ?
ବାବା !
ଯେତେ ବାରେ ସ୍ନେହ ମଧୁ କଣ୍ଠେ ଡେକ ।
ଡେକ ସୁଧା ଢାଳିଦେ' ଶ୍ରବଣେ ।
ଅନ୍ଧର ସମ୍ବଳ !
କିଏ ଆଉ ଚଳାଇବ ପଥେ ?
କେ ଦେବ ଆହାର ମୁଖେ ?—

ମୃଣାଳ

ଭିତର ଅଛିକି ?
ଦେଖିଲେ ମୋ ଶୁଷ୍କ ମୁଖ
ଜଏ ଆଉ ଅଞ୍ଚଳ ପଣନ୍ତେ
ପୋଛିଦେବେ ଆଜ ?
ବାବା, ବାବା,
ଶତ ଅପରାଧେ ତୋହ ପାଦେର
ଅପରାଧୀ ଏଅଛି ଅବନୀ ।
ଆସ ବାବା, କୋଳେ ଆସ,
ଭୁଲି ଯାଅ ମୋର ଅପରାଧ ।

ପରୀ— ଓଃ, ଓଃ,
କଷ୍ଟରେ!
ଯା'ନା ଶୁଣ୍ଣି ତାହା ମୋ
ଲକ୍ଷ୍ୟ ର ଅନ୍ତରେ ।
ସତଙ୍କ ଭାଷ ।
ଆସ, ଆସ, ଆସ ଫେରି
ଅଖିଳ ରତନ ! (ବିଲପି)
ଏଁ ! କଣ ନାହିଁ ଧନ ମୋର ?
ନାହିଁଟ କହିବା ଶରୁ !
ମହାରାଜ !
ଧର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ଏ କାଳରେ ଅଛ ।
ଏଥ କ୍ଷଣରେ ଉଡ଼ନ୍ତି ମୋର
ଅଙ୍କ ନଥ ପ୍ରାଣ ବହିଙ୍ଗମ,

ତ୍ରାଣ ସେହୁ ଶରେ ଦସ୍ୟାକରି
ଏହୁ ହୁଇ ଜଣେ ।
ଭଜ ଜଣେ ଏକଠାରେ ଲଭିବା ମରଣ ।
କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ପୁତ୍ରହନ୍ତା—
ଏବେକି ପସ୍ତାଣେ ।

ଦଶରଥ— ଶାନ୍ତ ହୁଅ ଜନନୀ ଗୋ !
ଦୈବ ଦୁର୍ବୀପାକେ,
ହୋଇଅଛି ପୁତ୍ରହତ୍ୟା !
ଏବେ ଘେନ ମୋ ବଚନ ।
ଜନକ ଜନନୀ ସମ ବେନିଙ୍କେ ମଣି,
ଅହରହ ପଦ ପ୍ରାନ୍ତେ ଥାଇ,
ପୂଜିବି ଚରଣ ଯୁଗ ।
ନଫେରିବି ଆଉ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ।
ଆଣି ଦେବି ବନଫଳ କ୍ଷୁଧା କାଳେ (ତବ,)
ତୃଷା ହେଲେ ଜଳ ।
ଅରଣ୍ୟର ସୁକୋମଳ ପତ୍ର ଲତା ଘେନି,
ପାତିବି ଆସନ ।
ତୁମ୍ଭେ ମୋର ମାତା, ପିତା ମୋର—
ଅନ୍ଧ ବୃଦ୍ଧ ମୁନି!
ପୁତ୍ର ସମ ମଣି ମୋତେ
କ୍ଷମା କର ଦାସ ଅପରାଧ ।

ମୁନି— (ଅଶ୍ରୁ ପୋଛି) ମାହାରାଜ !

ନଷ୍ଟୁଅଇ ବନ୍ଦୀ ପ୍ରାଣ ଯୋଦ୍ଧ ।
ନାହିଁ ଜୀବେ ପ୍ରୟୋଜନ—
ଏକ ସିନ୍ଧୁ ବିନେ ।
ତୁମ୍ଭେ କି ବୁଝିବ ଦଶରଥ;
ପୁତ୍ର-ଶୋକ ବାଧା ?
ତୁମେ କି ବୁଝିବ ?—
କିପରି ଜଳୁଛି ଏହି ବେନ ବୃଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗ,
ସିନ୍ଧୁ ବନ୍ଧନରେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଏ ଦୁଃଖର କର୍ତ୍ତା
ରାଜା !
କି ବୁଝିବ ତୁମ୍ଭେ ?
ଶୁଣ ରାଜା !
ଦେଲି ଅଭିଶାପ ! (ଦଶରଥ ଚମକି ପଡ଼ିଲେ)

ଦଶରଥ (ସ୍ୱଗତ)— ଓଃ, ଫଳିଲା କି ସିନ୍ଧୁବାକ୍ୟ ଶେଷେ ?

ମୁନି— ଶୁଣ ରାଜା !
ବାକ୍ୟ ମୋର ନହେବ ଖଣ୍ଡନ ।
ଯେ ଦାରୁଣ ଶୋକାନଳେ,—
ଦହୁଅଛ ମୋତେ;—
ପୁତ୍ର ଶୋକ ଦେଇଅଛ ରାଜା,
ସେହି ଶୋକ ଲଭିବ ଆପଣେ ।
ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟ ।
ବୁଝିବ ଏ ଭୀଷଣ ଯାତନା ତେବେ ।

ଏକା ତୁମ୍ଭେ ନୁହଁ ,
ଜାଣିବ ଜଗତ ।
ତେବେ ଅଜ୍ଞ—
କାହାଇକୁ କେହି
ଏ ଜଗତେ;
ଦେବ ନାହିଁ ପୁତ୍ର ଶୋକ—
ଅନନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ! (ଅଶ୍ରୁ ମୁଛନ)

ଦଶରଥ—(କର ଯୋଡ଼ି) ହେ, ତାପସ !
ପୁତ୍ରହୀନ ଦଶରଥ ।
କାହିଁ ତେବେ ପୁତ୍ର ଶୋକ-
ଶାପ ଦେଲେ ତାକୁ ?
କର ଭସ୍ମ,
ଏ ପାପ ଶରୀରେ !
ନାହିଁ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ।
ପାପ ପ୍ରାଣ ହେଉ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ।

ମୁନି— ଧରି ଥାଅ ତାହା !
ତୁର ନୃପେ !
କଲୁ ଛଳା !
ତେବେ ବୁଝିବ କିପରି ?-
ପୁତ୍ର ଶୋକ ଦୁଃଖ ?
ନା, ନା;
ହେବ ପୁତ୍ର,

ସୁମନ୍ତ୍ରାନ;—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମୋର !
ମାଗ ଅକାଳେ ଲଭିବ ତୁମ୍ଭେ
ପୁତ୍ର ଶୋକ ଦୁଃଖ
ମୋହ ପରି ।
ତେବେ ଯାଇ ବୁଝିବ ଯାତନା ।
ଚେତିଲେ ବନ,
(ଅକାଙ୍କ୍ଷିତ ନିନ୍ଦନ—ନିରତ—
ଚପଳ ଅନ୍ଧ ମୋର
ରହି ଥିବ—
ଆକାଶର ନୀଳ ଘନ ପାଶରେ ।
କାନ୍ଦଇ, କାନ୍ଦୁଛି, କାନ୍ଦିବ ବହୁତ
ବଡ଼ ବାଧା ପ୍ରଜା; ବଡ଼ ବାଧା ।
ଏ ବାଧା ହୋଇବ ଶାନ୍ତ
ଚେତିଲେ ଦହନେ ମୋର,
ଦେଖି ତୁମ୍ଭ ସୁତ ଶୋକ ଦୁଃଖ ।

ଦଶରଥ—(ଚମକି) ଓଃ,
ବିଧି ଲୀଳା !
ଲଭିଲି ମୁଁ ଶାପେ ବର,
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏ ମାୟା ।

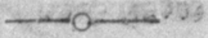
ମୁନି— ରାଜା !
ବିଳମ୍ବ ନକର ଆଜ୍,
ଚଳ ଶୀଘ୍ର ।

ସରଯୂର କୂଳେ;
ଯହିଁ ବଧିଛ ସିନ୍ଧୁକୁ !
ଜାଲ ରହିଁ ମନ୍ଦାକିନୀ ।
ପୁତ୍ର ଶବ ସଙ୍ଗେ
ପିତା ମାତା ତେଜିବୁଁ ଜୀବନ ।
ଦିଅ ଆଜ୍ଞା !
ଦିଅ ମୋ ସିନ୍ଧୁକୁ ମୋର କୋଳେ,
ଜଳ, ଶୀଘ୍ର, (ହସ୍ତ ପ୍ରସାରଣ)

ଦଶରଥ— ମୁନି ! ଗୁରେ !

ମୁନି— ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ନାଇଁ, ଜଳ.
ଏକକାଳେ ସ୍ୱର୍ଗ—ମର୍ତ୍ତ୍ୟ
ହୋଇବ ପ୍ରଳୟ ।
କରେ ପୁତ୍ର ଶୋକ !
ବିଳମ୍ବ ନକର,
ଅନ୍ଧ ତପସ୍ୱିନୀ,
ଦୁଃଖିନୀଟି ହେଉ ଅବସାନ, (ପତ୍ନୀକର ବଢାଇଲେ
ଓ ଲୁହ ପୋଛିଲେ)

ଦଶରଥ-(କାନ୍ଦିଲେ) ଓହୋ ! କି ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟ ! (ସିନ୍ଧୁର ମୃତଦେହ ମୁନିଙ୍କୁ ଦେଲେ ଓ ମୁନି ସିନ୍ଧୁର ମୃତଦେହ ଧରି ସକଳେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୪ର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ବନସ୍ଥଳୀ—ପଥ ।

ମାୟା— ଗାଇ ଆସୁଥିଲେ—

ଗୀତ

ଏ ଭବ ରଙ୍ଗନାଟ ମାୟାରି ଖେଳାଘର ।
କାନ୍ଦୁଥିଲେ ଜଣେ ମୁହିଁ
ହୁଏ ଯାତନା ବଢ଼ାଇ
ଦୁଃଖୀ ନୟନ ନୀରେ ଆସଇ ହସ ମୋର
କଟିଫୁଲ ଛୁଣ୍ଡାଇ ହସେ ମୁଁ ଦର ଦର ।

—✲—

(ନାରଦ ଆସି ପ୍ରଣାମ କଲେ)

ନାରଦ— ଜନନୀ ଗୋ,
ସନ୍ତାନ ତୋହର;
କି ଦେଇ ପୂଜିବ ପଦକଞ୍ଜ ?
କୃତଜ୍ଞତା-ମାନସ-ପ୍ରସୂନ
ଭେଟି ଦେଇ ଶ୍ରୀଚରଣେ—
କରେ ନତବଦନ;
ଅନୁଗ୍ରହେ ତବ
ସର୍ବ ଦେବ
ଅତ୍ୟନ୍ତ କୃତଜ୍ଞ ।
ପେଷିଛନ୍ତି ମୋତେ
ତବ ପାଶେ ।

ଏତେଦିନ ପରେ
ଦୂର ଦିଗ୍‌ବଳୟ ପାରେ
ଦିଶେ ଏକ କ୍ଷୀଣ ଆଶା ରେଖା !
କେତେବାକୁ ଚାହିଁଥିଲୁ
ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ-ମରଣ !
ଆସ ମା ଜନନି !
ଚାହିଁଛନ୍ତି ଦେବେ ତବ ଆଗମନ ପଥ ।

ମାଣ୍ଡୁ— ବତ୍ସ !
ପ୍ରୀତ ହେଲି ଅତି !
ଆୟୁଷ କାହାରି ନାହିଁ
ଲଙ୍ଘିବ ନିୟତି ।
ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ସେ ।
ନିମିତ୍ତ ସକଳେ ଅତ୍ର !
ଚଳ ବତ୍ସ !
କାହିଁଛନ୍ତି ଦେବେ ?

ନାରଦ— ଆସନ୍ତୁ ଜନନି !

(ପଥ ଦେଖାଇ ନେଇଗଲେ)

୫ମ ଦୃଶ୍ୟ ।

(ସରଯୂତୀର ଅରଣ୍ୟ)

(ଅଳ୍ପ ପଣ୍ଡ ପକ୍ଷୀ ବସିଥିଲେ, ଦଶରଥ ଦଣ୍ଡାୟମାନ, ଓ ପାର୍ଶ୍ୱେ ସିନ୍ଧୁର ଶବ ।)

ମୁନି— ତାପସି,
ଯେତେବେଳେ ଯାଏ ଆସ

ସୁଲକ୍ଷ୍ମା

ଛାର ପିଣ୍ଡେ ପ୍ରାଣ,
ବଞ୍ଚିବ ଏ ଶୋକ ।
ଆସ, ଆସ ଫେରି,
ଜାଳ ମହା ଅଗ୍ନି,
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳେ;
ମହାଶୋକ କରିବା ନିର୍ବାଣ ।
ନାହିଁ ଆଉ ଅନ୍ୟ ପରିତ୍ରାଣ ।
(ଅଙ୍ଗ ବଙ୍କଲେ) ସିନ୍ଧୁ, ହାୟ ବନ୍ଧୁ,
ନଖିବିଲୁ ଅରେ
କି ହୋଇବ
ତୋ'ର ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତା ଦଶା !
ହାୟ, ହାୟ, (ଅଶ୍ରୁ ମୁଞ୍ଚନ)
ମୃତ ପତ୍ନୀ-(ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସସହ) ଆଉ ନାହିଁ,
କାନ୍ଦିବାକୁ ହେବନାହିଁ ଅଛି ।
ପାଷାଣ ପ୍ରାଣର କଷ୍ଟ,
ପ୍ରାଣ ସଙ୍ଗେ ଯିବ ।
ପାପ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାଣ
ଯନ୍ତ୍ରଣା କେବଳ;
ଛାଡ଼ି ଶୋକ କୁଣ୍ଠିତ ଗତା,
ଥିଲେ ପ୍ରାଣ,
ଥିବ ପୁତ୍ର ଶୋକ ।
ଆସ ମୃତ୍ୟୁ,

ଛଡ଼ି ଯିଣ ଭୁଲିଯିବା ଶୋକ ।
ପୃଥିବୀରେ ଏ ପୃଥିବୀ ଜୀବ—
ପୁତ୍ରଶୋକ ଶାନ୍ତ ନହୋଇବ,
ନାହିଁ ତାର ସ୍ଥାନ ।
ପାଷାଣେ ପାଷାଣେ,
ଦାରୁଣ ସର୍ଷଣେ ବର୍ଷେ ଅଗ୍ନି,
ଜୀବ ମାନେ
ହୁଏ ଶୋକ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ।
ତା'ର ଫଳ—
ଏହି ପୁତ୍ର ଶୋକ ଦୁଃଖ ।
ଯିବ ପୁତ୍ର ଶୋକ
ଜଳି ଯିବ,
ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ଚିତା-ଅଗ୍ନି —
ଲହ ଲହ କରିଲ ତାଣ୍ଡବେ ।
ଅନନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଅନ୍ତର ବେଦନା,
ପୃଥିବୀର ଅଣୁରେ ମିଶିବ ।
ପାର୍ଥିବ ଏ ଶୋକ
ରହିଯିବ ପୃଥିବୀରେ ।
ଯିବା ଶାନ୍ତି ଧାମେ ;
ନାହିଁ ଯହିଁ ଦୁଃଖ ଶୋକ ଜ୍ୱାଳା ।
ଯହିଁ ବସିଥିବ ଧନ,
ଅମ୍ଭ ଯିବା ପଥେ ।

କେତେ ସ୍ନେହ କରିଥିଲେଁ,
ନାଶ ନ କରିବେବା ତାକୁ ?
ନା, ନା,
ଗୁଳ ଛୁଟ,
ବିଳମ୍ବ ନ ସହେ,
(ଅଳ୍ପ ଉପରକୁ ଚାହିଁ) ରହ ଧନ !
ଶାନ୍ତ ସୁଧା-ମଖା ତୋର ଭଙ୍ଗୀମା ବଦନକ,
ଚୁମ୍ବିବୁ ଏ ଅଙ୍କ ପିତା ମାତା ।
ନବ ଜୀବ ଉଠିବ ପୁଲକି !
ରହ ଧନ !
ଶୁନ !
ଦେଖ, ଦେଖ,
ଫିଟିଛୁ ହେ ଏତେଦିନେ,
ଅଧର ପଟଳ !
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦିଶଇ ମୋତେ
ଡାକେ ସିନ୍ଧୁ 'ମାଆ' ବୋଲି;
ନକଳ କାନ୍ଦରେ !
ଶୁଖିଛି ଚନ୍ଦ୍ରମା ମୁଖ,
ଝାଉଁଳିଛି ଛବି
କମଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ !
ଶ୍ରାନ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତ ମୁଖଁ ଉଡେ ଝୁଲି
ଧର ଧୈର୍ଯ୍ୟଧନ !

ନାହିଁରେ ବିଳମ୍ବ
ଯିବ, ଯିବ ବାବା !
ଏକା ନୁହେଁ
ଚାଲିଯିବ ସଙ୍ଗେ ତୋ ଜନନୀ
ଯାଉ ନିଜ ଧାମ—
ନିରବଧି ବସି ବସି ସେହି ଶାନ୍ତି ଧାମେ
ଚୁମ୍ବିବ ତୋ ମୁଖ ପୁଅ,
ପୁଲକେ ଉଠିବ ପାପପ୍ରାଣ ।

ଦଶରଥ— ଉଃ,
ପୁତ୍ର ଶୋକ ! (ମୁଖରେ ବସନ ଦେଲେ)

ପତ୍ନୀ— ତାପସ,
କାହିଁ, କାହିଁ, ଅଗ୍ନି ?
କାହିଁ ଅଗ୍ନି ?
ଅଛି କି ହେ ପ୍ରାଣର ମମତା ?
ରଖିଛ କି ପାପ ପ୍ରାଣେ ସ୍ନେହ ?
ଲୁଟିନାହିଁ ? ଭୁଲିନାହିଁ ?
ଛାଡ଼ିନାହିଁ ପାପଧରା ମାୟା ?
ଭୁଲିଲ ସିନ୍ଧୁକୁ ?—
ଅଞ୍ଚଳେ ପୁରଇ ଯାକୁ
କି ଜଗତ ମଣୁଥିଲ ଶୂନ୍ୟ !
ଯାଏଁ ତେବେ ଏକାକିନୀ (ଉଠିଲେ)
ଥାଅ ସେହି ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭେ

ଏହି କି ହେ ତୁମ୍ଭ ପୁତ୍ରଶୋକ ?
କଠୋର ପୁରୁଷ ! (ସନ୍ଧାନୋଦ୍ୟତକାଳେ ମୂର୍ଚ୍ଛା)

ମୁନି— ପକ୍ଷି ! କାହିଁ ଯିବ ଛାଡ଼ି
ମୃତ ପ୍ରାଣେ ?
ମନେକର ଅଛି ବୋଲି
ପ୍ରାଣର ମମତା ?
ନା, ନା,
ଘନଘୋର କୃଷ୍ଣ ମେଘେ
କ୍ଷଣିକ ବିଜୁଳି ରେଖା—
କଟାଇବ ଅନ୍ଧକାର କିନା !
ଦଶରଥ ! ମହାରାଜ,
ବିଳମ୍ବ ନ ସହେ !
କାଳ କ୍ଷିପ୍ର ଗତି
କର ପ୍ରତିକାର, କର ଉପକାର,
ରାଜା ! ଶେଷ ଉପକାର,
ଶେଷ ଭିକ୍ଷା, ବୋଲେ ଯେବେ ସିନ୍ଧୁକୁ ମୋହର
ପକ୍ଷୀରୁଁ ତଡ଼ାରେ, କର ଉପକାର ରାଜା !

ଦଶରଥ–(ସବିନୟେ) ମୁନି,
ରକ୍ଷ ଏ ଦାସର ଅନୁରୋଧ ।
କର କୃପା !
ଅଗ୍ନିନାଶ ନକର ତାପସ !
ହେବ ଦୁର୍ବିପାକେ

ଛନ୍ଦବାର ଯା ହେଲା;
ନଯିବ ଅଯୋଧ୍ୟା, କଲି ସତ୍ୟ ।
ଆଜ୍ଞା ତବ ଶିରେ ଘେନି,
ବୁଲି ବନେ ବନେ
ଅହରହ କରୁଥିବ ସେବା ।
ଦୟାକର । (ପଦଧାରଣ)
ମୁନି— (ଉଠାଇ) ମହାରାଜ !
ବୃଥା ତବ ଅନୁରୋଧ ।
ପୁତ୍ର ଯଥା, ପିତା ତଥା ।
ପୁତ୍ର-ହରା ପ୍ରାଣେ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ?
ନପାରିବ ଦଣ୍ଡେ ତିଷ୍ଠି
ପାପ ପୃଥିବୀରେ ।
ନାହିଁ ଲଜ୍ଜା !
ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ଜାଳ ଚିତା,
କର ଉପକାର ।
ଅନ୍ୟ କଥା ନ ଶୁଣିବ ଆଉ ।
ଯାଅ, ଆଣ କାଷ୍ଠ ।
କର ଉପକାର, କର ଉପକାର,
ଯାଅ ରାଜା !
ଶେଷ ଏ ପ୍ରାର୍ଥନା;
ଯାଅ ରାଜା ! ଯାଅ ।

ଦଶରଥ— ଓଃ, ଧିକ୍ ପୁତ୍ର ସ୍ନେହ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)
(ପତ୍ନୀ ଉଠି)

ପତ୍ନୀ—(ସ୍ୱପ୍ନୋତ୍ଥିତା ପ୍ରାୟ) ଏଁ, କାହିଁ ? କାହିଁ ଗଲ ପୁତ୍ର ?
ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଗଲ ?
ଛାଡ଼ ମୋତେ ପଶିଲ ଅନଳେ ?
ଥିବ; କାହିଁ ଅଛ ସରଯୂର ବାରି ?
କାହିଁ ? ନାହିଁ ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି ।
ହେ ବିଧାତା !
କହ୍ନଦଅ—
ଯାହିଁ ସେହି ଚିତାନଳ
କ୍ଷମ୍ୟା ମରଣ ଉପାୟ ମୋର ।

ମୁନି— ପତ୍ନି ! ମୂର୍ଚ୍ଛାରେ କି ନହେଲା ମରଣ ?
ବେଶ୍, ଉତ୍ତମ,
ସଙ୍ଗ ହୋଇ ଯିବା ।
ନାହିଁ ଭୟ,
ପତି ପତ୍ନୀ ଲଭିବା ନିସ୍ତାର ।
କାହିଁ ? ଦଶରଥ ? କାହିଁ ?
ବିଳମ୍ବ କୁଅଇ କପାଁ ?
ରାଜା ! ରାଜା !
(ଦଶରଥ ପ୍ରବେଶ ଓ ଚିତା ପ୍ରସ୍ତୁତକରଣ)

ଦଶରଥ—(କାନ୍ଦି) କହ ପ୍ରଭୋ !

ପତ୍ନୀ— କାହିଁ ? ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ନର୍ଦ୍ଦି ଶିଖ୍ଯ ଚିତା ?
ଅବନେତ୍ର–ଅଶ୍ରୁଦଗ୍ଧ ଭେଦ
ଲହ ଲହ ଚିତାନଳ ଅଛି ?—
କାହିଁ, ନର୍ଦ୍ଦି ଶିଖ୍ଯ ଏତେ ବେଳ ଧାଇଁ ?
ଜାଳ ଭସ୍ମ । ଜାଳ । ଜାଳ ।
(ଚିତା ଜ୍ଵଳନ)
ଏଇ ଯେ ଜଳନ୍ତା ଚିତା
ଚକ୍ଷୁ ଚର୍ମ୍ମ ଆବରଣୀ ଭେଦ
ଦେଖ ଦେଖା ଆଲୋକର ରେଖା ।
ମୃଚ୍ଛା କଲମ୍ବ କର୍ପାଇଁ ଆଜ ?
ମୃଚ୍ଛା— ଦିଶେ ମୋତେ ଅଳ୍ପ କେତେ
ଚିତାନଳ ଅଗ୍ନି ।
ଆହା କେତେ ଶାନ୍ତି !
କେତେ ସେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ !
ଜ୍ଵଳ ଚିତା,
ସର୍ବ ଗ୍ରାସୀ ତେଜେ ।
ମାୟା ସ୍ନେହ ମମତା ସହିତେ
ଗ୍ରାସ କର ଏପାପ ସଂସାର ।
ଜ୍ଵଳ, ଆହୁରି ତେଜରେ ଜଳ ।
ଶକ୍ତି— ମହାଶୂନ୍ୟ, ମହାସ୍ଵନ,
କାହିଁ ସିନ୍ଧୁ ?
ଦିଅ ଦିଅ ।

କରି କୋଳ,
ପଶିବ ଜନନେ ।
ଦିଅ, ଦିଅ ! (ହାତ ହଟାଇଲେ)
ଚୁମ୍ବି ଥାଏଁ ସୁଧା ମୁଖ ଥରେ ।
ଆସ ନାଥ, ଆସ ପଭ,
ଆସ ଦେବ !
ପାର୍ଥୀବ ସମ୍ବନ୍ଧ ଛାଡ଼ି
ଯିବା ଶାନ୍ତି ଧାମେ ।

ମୁନି— ମହାରାଜ !
ଆଣ ମୋ ସିନ୍ଧୁକୁ
ଦିଅ ତୋଳେ ।

ଦଶରଥ— (କାନ୍ଦି) ତପୋଧନ !—

ମୁନି— ନା, ନୁହେଁ ଖାଲି ଅନ୍ଧ ।
ଥିଲି ଅନ୍ଧ,
ବଧିର ଏକ୍ଷଣି ।
ନଶୁଣଇ କିଛି,
ନଶୁଣିବି କିଛି ।
ଦିଅ ରାଜା !
ଆଣ ମୋ ସିନ୍ଧୁକୁ ।
ଦିଅନାହିଁ ମରଣରେ ବାଧା ।

ପତ୍ନୀ— (ହାତ ବଢାଇଲେ)
କାହିଁ ରାଜା ଆଣ,

ଅଣ, ଦଅ ମୋତେ
ତନୟେ ମୋହର ।

ଦଶରଥ·– (ମୃତ ପୁତ୍ରନେଇ କୋଳରେ ଦେଲେ)
ହା ପିଶାଚ ! ଦଶରଥ !
କି କରିଲୁ ?
ଏକ ବାଣେ କରିଲୁ ସଂହାର
ତିନ ପ୍ରାଣୀ ?
ଏ ପାପ ତୋ ନହେବ ଖ୍ୟାଳିତ
ଅନନ୍ତ ନରକେ ନାହିଁ ବାସ ।

ମୁନି— ଧର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରାଜା !
ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱର୍ଗ,
ସତ୍ୟ !
ମାତ୍ର ନହେବ ନରକ-ଗାମୀ ।
ଭଗବାନ ହରି,
ପୁତ୍ର ରୂପେ, ରାମ ରୂପେ; ତବ ଗୃହେ
ହୋଇ ଅବତାର,
ପିତା ବୋଲି ଡାକିବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ବୈକୁଣ୍ଠେ ଲଭିବ ସ୍ଥାନ ।
ଯାଅ ରାଜା !
ଧର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ।
କହ ରାଜା ! ଶେଷ କାଳେ–
'ହରିନାମ' 'ରାମନାମ' କର ଉଚ୍ଚାରଣ ।

ଦଶରଥ— (କାନ୍ଦି) ହରେ ରାମ; ରାମ, ରାମ, ରାମରାମ ହରେ ହରେ,
ମୁନି— ହରେ ରାମ, ରାମ ରାମ, ରାମ ରାମ ହରେ ହରେ,
ପତ୍ନୀ— ପତି ! ଦେବ !
ଧର ହାତ ମୋର,
ଶୋକରଜନି ପ୍ରଭାତ ହୋଇଲା ।
ହାଁ ସିନ୍ଧୁ, ସିନ୍ଧୁରେ ! (ଚୁମ୍ବନ)

(ସିନ୍ଧୁକୁ କୋଳରେ ନେଇ ଦୁହେଁ ଚିତାରେ ପ୍ରବେଶ ।)

ଦଶରଥ— ଓଃ ! ଓଃ ! (ମୁଖରେ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରଦାନ)
କଲି ମୁଁ ଆଜ ?
ସର୍ବନାଶ,
ଶୂନ୍ୟ ଏ ଭୁବନ ।

ଚିତାମଧ୍ୟରୁ ମୁନି ଓ ମୁନିପତ୍ନୀ }— ଯାଅ ରାଜା !
କର ହରି ନାମ,
ରାମ ! ରାମ !
ରାମ ! ରାମ !

ଦଶରଥ—(ଅତି ବ୍ୟାକୁଳରେ) ରାମ ! ରାମ !
ରାମ ! ରାମ ! (ମୂର୍ଚ୍ଛା)

———*———

(ଯବନିକା)

ସମାପ୍ତ ।

——•*•○•*•——

ଆଉ

ଖଣ୍ଡିଏ ନୂଆ ବହି ।

ଶ୍ରୀ କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ

ପ୍ରଣୀତ

"ବନଫୁଲ"

ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି—ମୂଲ୍ୟ ଆଠଅଣା

ବନଫୁଲ—କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସୁନ୍ଦର ଗଳ୍ପର ସମାବେଶ । ବହିଟି ଭାଷ୍ୟରେ ପଦେ କଥାଃ—ଆରମ୍ଭକଲେ ଶେଷ କରି ନପାରି ରହିପାରିବେ ନାହିଁ । ଭାଷା ସରଳ, ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଉପନ୍ୟାସ ଢଙ୍ଗରେ ଗଢ଼ା, ହର୍ଷ, ବିଷାଦ, ଶିକ୍ଷା;—ଏକାଧାରେ । ସତ୍ୟ, ମିଥ୍ୟା ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଇମାନେ ଅନୁଭବରେ ଆଣିବେ କି ?

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—
ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ପ୍ରେସ ଓ ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ,
ବାଲୁବଜାର,
[illegible] ଚାନ୍ଦନୀଚୌକ, କଟକ ।

Printed by P. C. Das,
AT THE SHAKTI PRESS, PURI.
1927.